

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва та бізнесу
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

Єрін Кирило Володимирович
Організація митного контролю в Україні та шляхи боротьби з
контрабандою
Освітньо-професійна програма – Фінанси, банківська справа та
страхування
Кваліфікаційна робота

Студент групи ФМСчм – 21
Єрін К.

(підпис)

Науковий керівник
к.е.н., доцент О.Є. Шмигель

(підпис)

Кваліфікаційну роботу допущено
до захисту
« ____ » _____ 2023р.

Зав. кафедри
Дерманська Л.В. _____
(підпис)

Чортків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Теоретичні засади організації митного контролю	7
1.1. Митний контроль як функціональна складова митної системи держави	
1.2. Теоретичні основи контрабанди і способів її нейтралізації.....	14
Висновки до розділу 1.....	23
Розділ 2. Прагматика і проблематика реалізації митного контролю та шляхів боротьби з контрабандою	25
2.1. Дієвість митного контролю, як важливої складової регулювання потоків товарів, робіт і послуг, що переміщуються через митний кордон України	25
2.2. Моніторинг дієвості протидії контрабанді в Україні.....	32
2.3. Ефективність митного контролю в контексті протидії контрабанді.....	41
Висновки до розділу 2.....	46
Розділ 3. Напрями підвищення ефективності митного контролю та протидії контрабанді.....	47
3.1. Напрями вдосконалення митного контролю в Україні: врахування досвіду зарубіжних країн.....	47
3.2. Аналіз зарубіжного досвіду запобігання та протидії контрабанді...	50
Висновки до розділу 3.....	59
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	68

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

1.1. Митний контроль як функціональна складова митної системи держави

Важливою складовою системи економічних і правових заходів забезпечення економічної безпеки України виступає система митного контролю, яка виконує вагомую роль у формуванні митної системи країни. Митна система віддзеркалює процес становлення кожної держави, суперечні і характерні умови формування її фінансової сфери, а також рівень розвитку національної економіки країни. Помітне місце у загальній ієрархії митної системи займає митний контроль, «який забезпечує своєчасну та повну сплату митних платежів, відповідальність за порушення митного законодавства» [24].

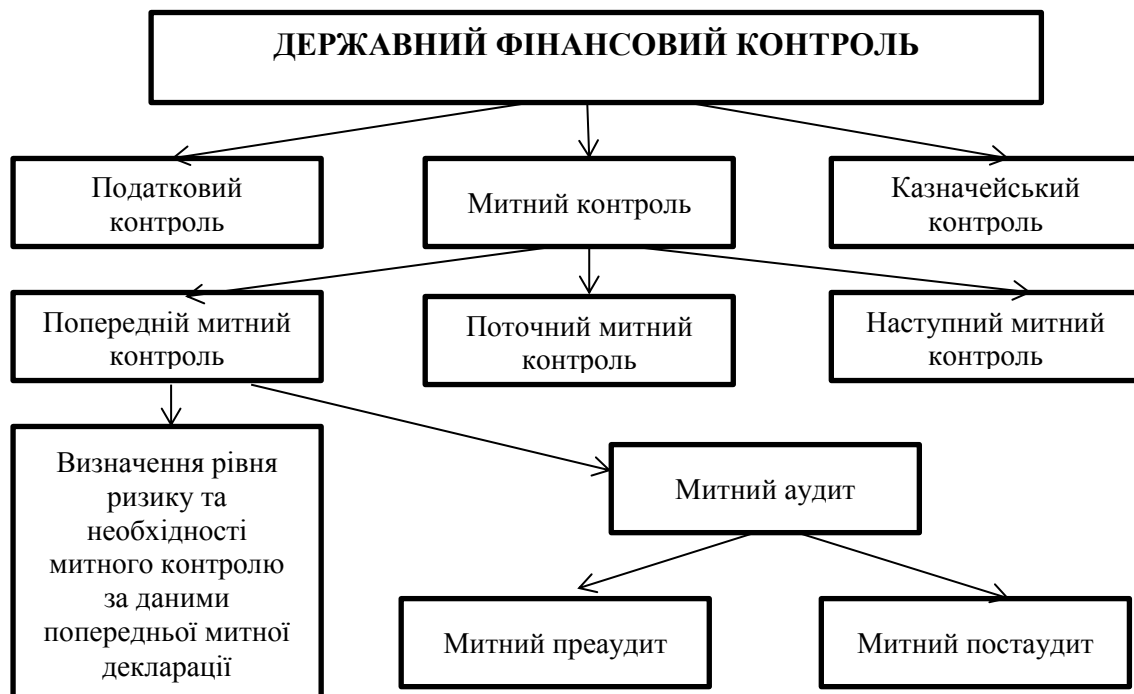

Рис. 1.1. Місце митного контролю в системі державного фінансового контролю та його структура

Місце митного контролю у системі державного фінансового контролю, його структура відображені на рис. 1.1.

Попри вагоме значення митного контролю у здійсненні політики в сфері державної митної справи у дослідженнях науковців відсутнє єдине бачення у визначенні даної економічної категорії. Частина дослідників трактують митний контроль як систему законодавчо встановлених заходів, які здійснюються митними органами з метою забезпечення дотримання вимог чинного законодавства, охорони безпеки, економічних інтересів, та виявлення і попередження порушення митних правил та боротьба з контрабандою [33]. Частина науковців визначають митний контроль як засіб реалізації митної справи держави, що являє собою систему заходів для забезпечення вимог митного законодавства учасниками митних відносин [34, 14]. М. Білуха і Т. Микитенко трактують митний контроль як «функцію управління митними операціями підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність із метою забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів із питань державної митної справи та міжнародних договорів України» [5, 182].

Дефініція поняття «митний контроль» наведена у таблиці 1.1.

Різне трактування науковцями місця митного контролю і його функціонального призначення викликане різноманіттям заходів контрольно-перевірочного характеру та ціллю їх застосування. З однієї сторони заходи митного контролю спрямовані на контроль за правильністю визначення обсягу митних платежів, що повинні надійти до державного бюджету, з іншої сторони – це складова механізму забезпечення переміщення товарів через митний кордон законно, усунення наслідків торгівлі контрафактною продукцією та забезпечення безпеки поставки товарів.

Визначення «митного контролю»

Автор, джерело	Зміст визначення «митний контроль»
Ю.В. Оніщик, [32]	Митний контроль – важлива складова частина державного контролю, що здійснюється митними органами і є їх повсякденною діяльністю, яка потребує належної організації..
Коросташова І. М., [19, 52]	Митний контроль – це різновид державного контролю, найбільш оперативний засіб забезпечення законності в діяльності митної служби та напрям діяльності, що забезпечує функціонування митної системи
Дегрятьова С. В., [9, 21]	Митний контроль – це гарантія і засіб регулювання інтересів і прав людини в сфері регулювання митно-правових відносин.
Білуха М.Т., [5, 182]	Митний контроль – функція управління митними операціями підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність з метою забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів з питань державної митної справи та міжнародних договорів України.
І. Г. Бережнюк, [64, 15].	Митний контроль – це встановлені дії митних органів щодо товарів та транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон, а також осіб, причетних до такого переміщення, для гарантування реалізації митних правил
О. П. Гребельник, [8, 297]	Митний контроль – сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм національних нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку
В. В. Козик, Л. А. Пайкова, Я. С. Карп'як, О. Ю. Григор'єв, А. О. Босак, [17, 126]	Митний контроль – сукупність заходів, здійснюваних митними органами України з метою забезпечення дотримання законодавства країни про митну справу і міжнародних договорів, укладених державою, контроль за виконанням яких покладено на митні органи.
Митний кодекс ЄС	Митний контроль – певні дії митних органів з метою забезпечення правильного застосування митного та іншого законодавства, що регулює ввезення, вивезення, транзит, передачу, зберігання і кінцеве використання товарів, що переміщуються між митною територією Співтовариства та іншими територіями, та наявність і пересування в межах митної території товарів, що не походять з Співтовариства, та товарів, поміщених під режим випуску для внутрішнього споживання

Митний контроль – це «комплекс заходів, які вживаються митними органами у межах їх повноважень, головною метою яких є забезпечення дотримання чинного митного законодавства» [27] (Митний кодекс України, Стаття 4, пункт 24).

Усі товари та транспортні засоби, які перевозяться через митний кордон України, неминуче підлягають митному контролю.

У Митній енциклопедії зазначено, що основна мета митного контролю полягає у перевірці проведення митних операцій і дій відповідно до чинного митного законодавства; дотримання встановлених митних правил і процедур порядку переміщення товарів та будь-яких предметів через митний кордон України фізичними та юридичними особами, які займаються митною діяльністю [24]. Елементи митного контролю та його складові показано на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Елементи та основні складові митного контролю

Митний контроль над переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон населенням виділено в окрему підсистему. Дана

система ґрунтується на спрощеннях і звільненнях в залежності від статусу особи, яка займається переміщенням, а також напрямку транспортування, вибір відповідного каналу системи проходу/проїзду через митний кордон України. Як складову частину системи митного контролю можна розглядати також стягнення митних платежів. Включаючи у систему митного контролю одні складові або виключаючи з неї певні складники, сутність його не змінюватиметься, а будуть змінюватися лише механізми здійснення митного контролю, вимоги до його якості, ефективності і надійності. Сьогодні до реалізації митного контролю у частині обслуговування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і надання їм послуг ставляться нові вимоги, що зумовлює трактування митного контролю як митної послуги. Під митною послугою розуміємо «діяльність митних органів, що втілюється у митний продукт, роботу або підконтрольний об'єкт, і опосередкована через процес підготовки товару, що підлягає контролю, для переміщення через митний кордон» [24].

Система митного контролю над товарами та транспортними засобами, які транспортуються через митний кордон України, складається з послідовних заходів контролю, які засновані на широкому використанні методів аналізу ризиків.

Заходи вибіркового контролю здійснюється відповідно до головних принципів Кіотської угоди – спрощення митних процедур, а також зменшення часу митного оформлення. Також митні органи співпрацюють з іншими контролюючими органами [7].

Зони митного контролю України можуть створюватися «в пунктах пропуску через державний кордон, а також на території морських і річкових портів, аеропортів, вокзалів, на території підприємств, вільних митних зон, митних складів та ін. місць» [25].

Інтеграція України у торговельну систему світу та глобальну економіку потребує приведення національного законодавства до норм і правил загальноприйнятих у міжнародній практиці.

У додатку Б наведена порівняльна характеристика категорії «митний контроль» та її законодавчо закріплених форм в Митному кодексі України, Митного союзу, ЄС та Міжнародній конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур. Як видно з додатку Б, визначення митного контролю в Митному кодексі України, не конкретизує суб'єкта здійснення контролю, а саме – митні органи (додаток Б).

В міжнародному законодавстві визначається два види здійснення митного контролю:

1) контроль за переміщеннями – це заходи контролю, які застосовують до товарів і транспортних засобів до чи після їх прибуття/вибуття, або під час перебування під митним режимом, до моменту їх випуску;

2) контроль на основі методів аудиту – це сукупність заходів, які дають можливість переконатися у правильності заповнення декларацій на товари і достовірності заповнених даних [25, 68–70].

Однак, якщо контроль за переміщенням товарів та транспортних засобів через митний кордон був властивим митницям з початку їх заснування, то інший вид контролю на основі методів аудиту був запроваджений у 1973 р.

Визначимо основні функції митного контролю (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Функції митного контролю

Функція	Зміст функції
Контролююча	забезпечення дотримання митного та податкового законодавства у сфері ЗЕД
Захисна	захист національних інтересів держави на внутрішньому й зовнішньому ринках, а також реалізація заходів щодо захисту прав та законних інтересів громадян і суб'єктів ЗЕД
Фіскальна	стягнення мита, податків та інших митних платежів
Регулівна	запровадження ефективного механізму здійснення внутрішньо- та зовнішньоекономічної політики, сприяння прискоренню товарообігу через митний кордон держави шляхом встановлення спрощених процедур
Профілактична	виявлення, припинення та попередження порушень митних правил

Примітка. Систематизовано автором

Реалізація даних функцій визначає формування комплексної системи митного контролю, який здійснюється на різних етапах виконання митних формальностей:

- до митного оформлення -попередній контроль – здійснюється шляхом надання попереднього повідомлення митному органу про намір здійснити переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон;

- під час митного оформлення - поточний контроль – здійснюється шляхом проведення форматологічного контролю, контролю зіставлення, контролю із застосуванням системи управління ризиками та в інші способи;

- після митного оформлення - наступний контроль – здійснюється у вигляді митного аудиту.

Отже, митний контроль – це економічна категорія, вид державного контролю та функціональна складова митної системи, який реалізується на етапі переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України шляхом здійснення митних процедур, що визначають обсяг та форми як заходи контрольно-перевірочного характеру, які спрямовані на профілактику порушень митного і податкового законодавства України.

1.2. Теоретичні основи контрабанди і способів її нейтралізації

Митні органи мають у своєму розпорядженні потужні інструменти контролю за інформацією переміщення товарів. Ці засоби призначені для втручання в товарний потік в момент перетину кордону, а також для стягнення належних розмірів податків і зборів.

Протягом століть митниця відігравала важливу роль у міжнародній торгівлі. Для митних органів багатьох країн характерне поєднання, здавалося б, суперечливих ролей: стягнення податків на торгівлю, а також сприяння торгівлі та міжнародному бізнесу через стандартизовані процедури та спрощення. Часто до цих двох обов'язків додається третій: захист суспільства від нелегальної торгівлі, безвідповідального бізнесу і небезпечних продуктів.

Контрабанда як правопорушення вперше була зафіксована у XIV–XVI ст. – у період активізації товарно-грошових відносин, бо саме в цей час було створено митниці для стягування митних зборів та встановлення контролю над перевезенням товарів через кордони.

Саме порушення державних законодавчих актів при перевезенні товарів та приховування їх від митного контролю і отримало назву «контрабанда». Контрабанда виникла і розвивалась як протидія митній політиці.

Вперше про правила митного контролю було згадано в Руській правді під час становлення Київської Русі. В судебнику князя Володимира було прописано, що за спробу провезти товар, не сплативши мито, господаря товару слід побити батогами та конфіскувати товар.

До середини XVI ст. контрабанду не сприймали як злочин, оскільки в ній не вбачали економічну загрозу деяким сферам держави, проте наприкінці XVI ст. незаконне ввезення товарів на територію держави набуло нових обертів.

Створення мануфактурного виробництва у першій чверті XVIII ст. стало визначальним фактором, який призвів до формування контрабандного промислу. Застосування протекційних заходів з метою захисту внутрішнього виробництва створило умови для поширення контрабанди.

У 1720-х рр. охорона митних кордонів був не простий процес: товари, які переравлялись у внутрішні губернії з прибалтійських портів обкладалися додатковими митами. «Різні митно-правові режими окремих територій імперії, що склались історично зіграли фатальну роль для всієї справи протекційної політики» [42].

У XVIII ст. розвитку контрабанди сприяли створення міжнародного ринку, пожвавлення торгівлі, технічний прогрес і традиція митних відкупів. В той період уряд дистанціювався від проблеми боротьби з контрабандою, боротьбу з нею переклали на відкупників. Коли контрабанда стала набувати таких розмірів, що навіть відкуп став збитковим, на цю проблему звернули увагу урядовці [18].

Впродовж XIX – початку XX ст. номенклатура товарів і предметів контрабандного промислу складала: «споживчі продукти і товари, на які поширювалось акцизне законодавство (спирт, цукор, чай, сахарин), золотовалютні цінності та цінні папери, антикваріат та витвори мистецтва, зброя, вибухівка, а також друкарські верстати для таємного виготовлення підробних акцизних марок і друку нелегальної літератури» [29].

Номенклатура контрабандних товарів на початку XX ст. порівняно з XIX ст. майже не змінилась. Як демонструє звіт начальника Південного митного округу (1910 р.) «предмети контрабанди становили: срібні та золоті монети, сукно, костюми чоловічі, вовна, вогнепальна зброя, сахарин» [30].

Наша країна у XXI ст. і далі стикається з таким явищем, як контрабанда. Незважаючи на те, що в імпорті задіяно понад 25 регуляторних та правоохоронних органів, у нашій країні має місце явище високоорганізованої контрабанди. Контрабанда є частиною неформальної економіки, яка не фіксується в офіційній статистиці.

Контрабанда як соціальне явище загрожує багатьом сферам життя. По-перше, це загроза національній безпеці України або безпеці інших країн у разі незаконного вивезення (імпорту) зброя масового ураження, вогнепальна зброя та боєприпаси По-друге, загроза для економічної безпеки за рахунок експорту стратегічної сировини і товарів, валютних цінностей, що призводить до недоотримання митних платежів і, відповідно, зниження в дохідній частині бюджету. По-третє, це загрожує життю і здоров'ю людини: контрабанда отруйних, сильнодіючих речовин, особливо наркотиків. По-четверте, загроза для національної історико-культурної спадщини у контрабанді культурних цінностей.

Таким чином, боротьба з контрабандою є одним із пріоритетів держави. Тому і на законодавчому, і на практичному рівнях повинен бути встановлений механізм боротьби з контрабандою, а також чітке розмежування між адміністративною та кримінальною відповідальністю у цій сфері.

Зокрема, Президент України Володимир Зеленський в одному з своїх виступів на засіданні Ради національної безпеки і оборони України заявив, що внаслідок контрабандних схем державний бюджет щорічно втрачає 300 млрд грн (Зеленський, 2021). В експертному середовищі називають дещо «скромніші» показники: наприклад, внаслідок реалізації контрабандних схем протягом 2020–2022 років Україна щорічно втрачала від 63 до 96 млрд грн. Неважко передбачити, що негативна динаміка спостерігається і сьогодні, хоча з огляду на військову агресію проти України, яка почалася 24 лютого 2022 року, поширеність цього явища дещо зменшилася, насамперед через захоплення військами або блокування діяльності українських морських портів.

Однак, саме з появою кордонів між країнами і справляння мита за переміщення товарів через кордон з'явився один із найпоширеніших видів злочинів - контрабанда. Майже в усіх країнах, контрабанда (contra – проти, bando – постанова уряду) – «засоби переміщення через митний кордон

(державний кордон) товарів та інших предметів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю» [10].

Визначення контрабанди також міститься в українському законодавстві.

В Україні в правовому сенсі поняття «контрабанда» введено з 2011 року. Відповідно до ст. 201 Кримінального кодексу України (далі ККУ), контрабанда – «переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових, радіоактивних матеріалів, зброї чи боєприпасів (крім гладкоствольної мисливсько зброї або боєприпасів), частин вогнепальної зброї, а також спеціальні технічні засоби негласної інформації» [21].

Турчин Ю. тлумачить контрабанду через призму історії, тобто «традиційне правопорушення», яке появилось разом зі становленням міждержавних торгівельних стосунків. Метою контрабандистів з самого початку було бажання уникнути сплату податків [39].

Науковець Юрченко В. О. стверджує, що «суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що у разі протиправного переміщення через митний кордон України товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який включає у себе загальний, а щодо окремої групи товарів та предметів – спеціальний порядок переміщення їх через кордон» [41].

Литвин М. М. зауважує, що «боротьба з контрабандою є стратегічним пріоритетом у контексті досягнення належного рівня прикордонної безпеки держави» [22].

На думку А. Гатака, С. Айенгара, корупція є мережевою грою, характерною для ринкових норм суспільства. Тому, якщо суспільство зосереджено на корупції, воно породжує корупцію та заражає все глобальне суспільство через стійке транснаціональне відтворення (Ghatak A., Iyengar S., 2014).

Контрабанда – це загрозливий прояв, що передбачає незаконне переміщення заборонених товарів через митний кордон держави. Контрабанда має також негативний вплив як на економічні процеси так і на соціальний захист населення. Порушенню митних правил та контрабанді товарів притаманні спільні риси: порушення встановлених митних правил і формальностей та незаконне переміщення.

Дячкін О.П. відмічає, що визначення контрабанди «має мінливий характер і залежить від соціально-політичних, економічних, часових, а також інших чинників» [12].

Прокласифікуємо поняття «контрабанда» з врахуванням ознак дій її здійснення (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Типологія поняття «контрабанда» з врахуванням ознак дій її здійснення

Напрями здійснення контрабанди	Класифікація напрямів контрабанди
За інструментарієм приховання від митного контролю	з використанням тайників; наданням одним предметам вигляду інших; з поданням підроблених документів, одержаних незаконним шляхом, що містять неправдиві дані; під виглядом дипломатичного вантажу.
За способом переміщення	Поза місцем розташування митного органу; у місці розташування митниці, але поза зоною митного контролю; поза часом здійснення митного оформлення; з використанням незаконного звільнення від митного контролю.
За розмірами	Здійснення у великих розмірах (понад 1000 НМДГ); здійснена у середніх та малих обсягах.

За чисельністю учасників Однією особою; групою осіб.
Примітка. Систематизовано автором на основі [12-14]

Окреслимо основні чинники, що спричиняють поширювання контрабанди:

- неналагоджена взаємодія правоохоронних і контролюючих органів України з певними органами суміжних з Україною держав;
- сприяння осіб органів державної влади, які знаходяться при владі (правоохоронні, контролюючі) іншим юридичним та фізичним особам у

переміщенні через митний кордон України товарів, транспортних засобів, історичних та культурних цінностей поза митним контролем чи з приховуванням від митного контролю;

- недосконалість нормативно-правової бази;
 - суперечне регулювання діяльності митних органів щодо боротьби з контрабандою та порушенням митних правил;
 - факт суттєвої різниці між цінами на деякі групи товарів на внутрішньому та світовому ринках;
 - значне безробіття серед мешканців, які проживають в прикордонних районах.
- Типи здійснення контрабанди подані на рисунку 1.3.

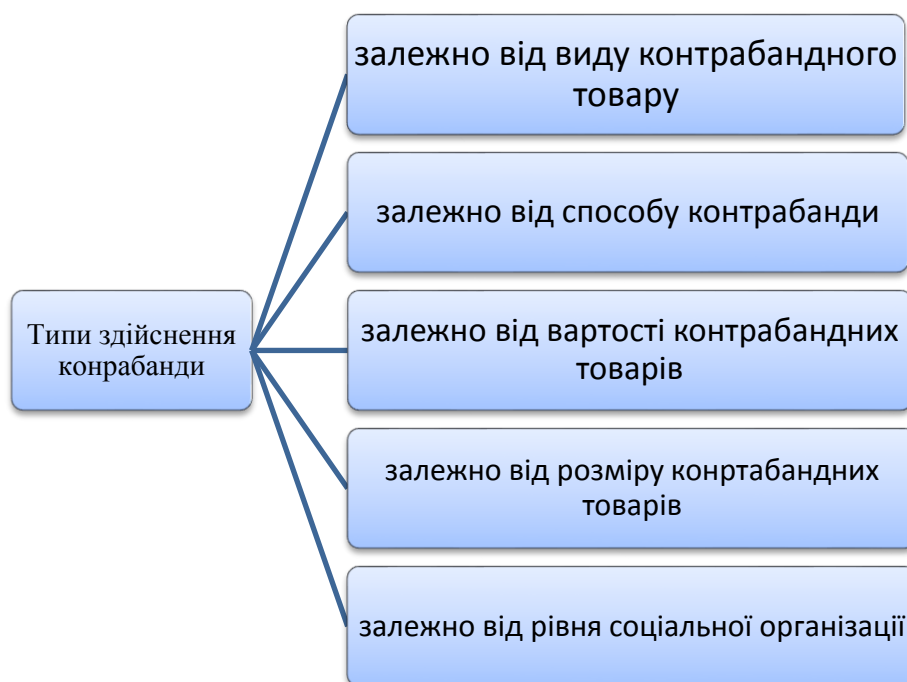

Рис. 1.3. Типи здійснення контрабанди

Відповідно до ст. 201 Кримінального кодексу України усі «предмети контрабанди поділяються на предмети, яким притаманні спеціальні ознаки, що надають підстави для кваліфікації їх незаконного переміщення через митний кордон України незалежно від розміру контрабанди: культурні

цінності; отруйні, сильнодіючі, радіоактивні або вибухові речовини; зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї); спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації» [21].

Спосіб учинення контрабанди - це «детермінована система дій злочинця із підготовки, виконання та приховування незаконного переміщення контрабанди через митний кордон, а також щодо використання результатів контрабандної діяльності» [16]. Способами вчинення контрабанди подані на рис. 1.4.).

Рис. 1.4. Способи вчинення контрабанди

Переміщення поза митним контролем відбувається ввезенням або вивезенням товарів чи інших предметів через митний кордон України поза митницями, митними постами або поза встановленим часом для проведення митного контролю.

Укриття від митного контролю предметів контрабанди являє собою приховування, яке ускладнює виявлення товарів із використанням засобів

«фізичного приховування» або різних сховищ, які ускладнюють візуальне виявлення контрабанди; способом надання одним предметам вигляду інших предметів; подання митним органам документів, які містять обманливі дані або які були одержані незаконно [1].

Невід'ємною частиною прийому вчинення контрабанди є використання результатів злочинної діяльності. За кримінальним правом «контрабанда вважається закінченою з моменту фактичного переміщення предмета посягання через митний кордон, за наявності однієї з ознак, зазначених у законі» [11]. При ввезенні на митну територію України товарів, предметів, речовин - з часу фактичного перетину кордону. При вивезенні - з часу подання митної декларації або іншого діяння, безпосередньо спрямованого на реалізацію наміру імпортувати чи експортувати товари.

Сприятливим місцем для вчинення контрабанди є зона митного контролю, це може бути приміщення митниці, купе вагона, борт літака, оглядова платформа для автомобілів, борт судна, оглядові бокси, спеціально відведені місця для проведення митного контролю, місця нелегального переходу державного кордону. Практика демонструє, що контрабанда найчастіше вчиняється вночі, рідше - вдень. Іноді контрабандисти планують вчинення контрабанди у передсвяткові, святкові, вихідні дні; коли перезмінка; погана погода тощо [37].

Процес протидії контрабанді та притягнення до відповідальності охоплює систему державних органів з відповідними повноваженнями у цій сфері. Найбільш поширена класифікація державних органів за критерієм широти охоплення компетенції, є державні органи загальної та спеціальної компетенції. Якщо ми дотримуємося цієї класифікації загальні органи протидії контрабанді є державними органами загальної компетенції, до яких належать:

– Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади, вживає заходів щодо забезпечення оборони та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі

злочинністю, спрямовує та координує роботу міністерств та інших органів виконавчої влади;

- Президент України як гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України;

- Верховна Рада України – це парламент як єдиний законодавчий орган в Україні, що визначає основні принципи боротьби з контрабандою.

Органами спеціальної компетенції є органи безпеки, суд і правосуддя правоохоронні органи. Одні призначені для боротьби з контрабандою, а інші повинні здійснювати кримінальне переслідування в цій сфері. Відповідно до Закону України «Про Національну безпеку України» від 21.06.2018 за № 2469-VIII, силові структури. є правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з функціями правоохоронних органів, сил цивільної оборони та інших органів, до яких Конституцією та законами України закріплено функції забезпечення національної безпеки України.

Особа за вчинення контрабанди притягається до кримінальної відповідальності. Види контрабанди, міра покарання за її вчинення подані у додатку А. Контрабанда за своєю суттю є одним із най небезпечніших злочинів у господарській діяльності країни. Контрабанду зараховано до тяжких злочинів (ч. 1 ст. 201 ККУ), а її кваліфікований склад (ч.2 ст. 201 ККУ) зараховано до особливо тяжких злочинів.

Також з 1 січня 2019 р. кримінальну відповідальність встановлено за вивіз за межі території України цінних і рідкісних порід дерев шляхом доповнення ККУ ст. 2011 «Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України» [21]. До злочинів, що вчиняються у митній справі, належать ще діяння, передбачені ст. 305 ККУ «Контрабанда

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів» [21].

В нашій державі незаконне переміщення через митний кордон інших товарів, окрім тих, які зазначені, не є карним злочином, а класифікується як правопорушення, за які передбачено адміністративну відповідальність.

Україна має налагоджений механізм боротьби з контрабандою, який передбачає кримінальну та адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері контрабанди, а також систему державних органів по боротьбі з контрабандою.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження теоретичних засад організації системи митного контролю дало змогу сформулювати наступні висновки.

1. Аналіз наукових підходів до дослідження сутності поняття «митного контролю» дав можливість окреслити його зміст і запропонувати його уточнене визначення. Доведено, що митний контроль є складовим елементом державного фінансового контролю.

2. Простежено, що в сучасній фінансовій науці існують різні підходи до визначення категорії «митний контроль». Об'єктом митного контролю є всі товари та транспортні засоби, які переміщуються через державний кордон. Предметом митного контролю є дотримання чинного митного законодавства під час переміщення товарів й транспортних засобів через митний кордон. Визначено, що за часом проведення митний контроль поділяється на: попередній, поточний і наступний. Митний контроль розпочинається в момент подання митної декларації для її оформлення, продовжується під час митного оформлення товарів та закінчується при проведенні документальної перевірки дотримання суб'єктами ЗЕД норм митного законодавства.

3. Досліджено, що контрабанда – це загрозливий прояв, що передбачає незаконне переміщення заборонених товарів через митний кордон держави.

Систематизовано поняття «контрабанда» з урахуванням особливостей дій її здійснення. Окреслено основні чинники, що спричиняють поширювання контрабанди.

РОЗДІЛ 2.

ПРАГМАТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В ТА ШЛЯХІВ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ

2.1. Дієвість митного контролю, як важливої складова регулювання потоків товарів, робіт і послуг, що переміщуються через митний кордон України

Динаміка обсягів зовнішнього товарообороту країни, повнота і своєчасність нарахування і сплати митних платежів до державного бюджету, зменшення обсягів контрабанди товарів залежать від ефективності митного контролю, яким забезпечується дотримання митних правил. Економічна безпека будь-якої країни тісно пов'язана з основними показниками її розвитку. Аналіз статистичних даних свідчить, що в 2020 р. українська економіка пережила прямий та опосередкований вплив пандемії COVID-19, в 2022 – повномасштабне вторгнення, яке також здійснило негативний вплив на економіку України.

Таблиця 2.1

Державний бюджет України протягом 2012-2020 рр.

Рік	Доходи		Витрати		Кредитування		Сальдо	% ВВП
	млн. грн.	% ВВП	млн. грн.	% ВВП	млн. грн.	% ВВП	(дефіцит бюджету)	
2012	346054	24,56	395681,5	28,08	3817,7	0,27	-53445,2	-3,79
2013	339180,3	23,31	403403,2	27,73	484,7	0,03	-64707,6	-4,45
2014	356957,7	22,78	430108,8	27,45	4919,4	0,31	-78070,5	-4,98
2015	534648,7	27,01	576848,3	29,14	2950,9	0,15	-45150,5	-2,28
2016	616274,8	25,86	684743,4	28,73	1661,6	0,07	-70130,2	-2,94
2017	793265,0	26,59	839243,7	28,3	1870,9	0,06	-47849,6	-1,60
2018	928108,3	26,08	985842,0	27,7	1514,3	0,04	-59247,9	-1,66
2019	998278,9	25,12	1072891,5	26,66	3437,0	0,09	-78049,5	-1,96
2020	1076016,7	25,66	1288016,7	30,71	5096,1	0,12	-217096,1	-5,18
2021	1296852,9	23,75	1490258,9	27,30	4531,4	0,08	-197937,4	-3,63
2022	1787395,6	34,43	2705423,3	52,12	-3326,0	-0,06	-914701,7	-17,6

Показники доходів та видатків державного бюджету України за 2012-2022 роки подані на таблиці, і демонструють наявність, дефіцит державного бюджету, який ще й постійно збільшується (рис. 2.1).

Дефіцит державного бюджету збільшувався, починаючи з 2011 року, а максимальне його значення було зафіксоване у 2022 році, та було спричинене війною в Україні, політичними та економічними процесами цього періоду.

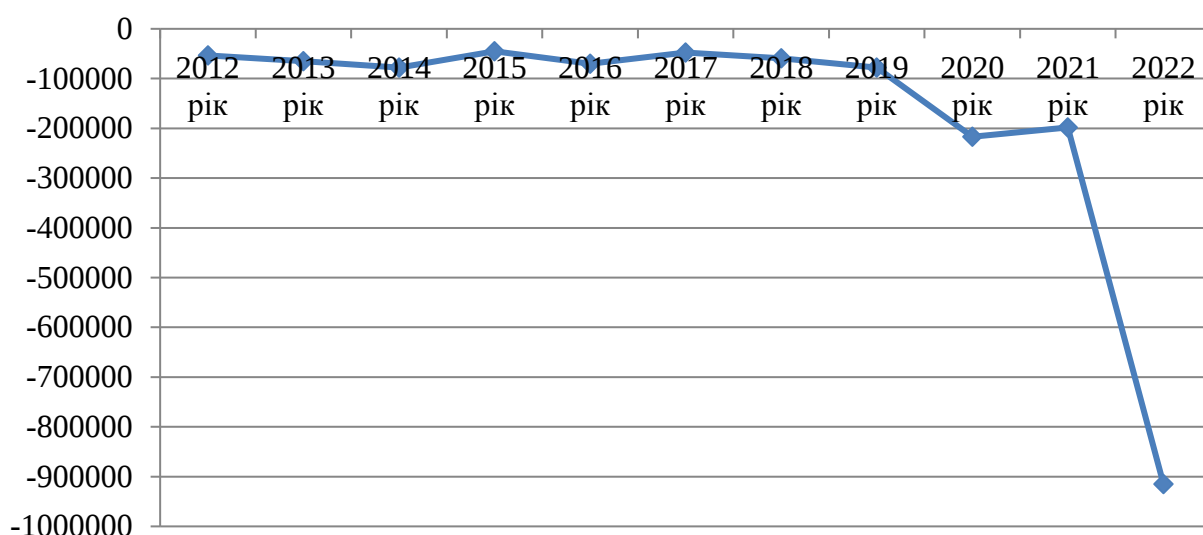

Рис. 2.1. Дефіцит державного бюджету України з 2012-2022 рр.,млн. грн.

Примітка: складено автором на основі [35]

На рис. 2.2. подано зведений платіжний баланс України з 2012-2022 рр. З 2012 року найбільший негативний показник зведеного платіжного балансу був зафіксований у 2014 році (13307 млн.дол. США), це вказує на те, що для української економіки розпочалися кризові тенденції у той час.

У таблиці 2.2 подано зовнішньоторгівельний баланс України за 2012-2022 роки.

З початку 2015 року спостерігаємо скорочення як експорту, так і імпорту – це пов’язано з ескалацією військового конфлікту в першу чергу. Хоча спостерігаємо постійне зростання ВВП України, яке відбувається впродовж останніх років, частка експорту у ВВП мала тенденцію до

зростання у 2015 р., а в інші роки – спостерігаємо тенденцію до поступового зниження. Частка імпорту в загальній сумі ВВП мала тенденцію до зниження у 2013-2014 рр., невелике зростання у 2015 р. і подальше зниження даного показника.

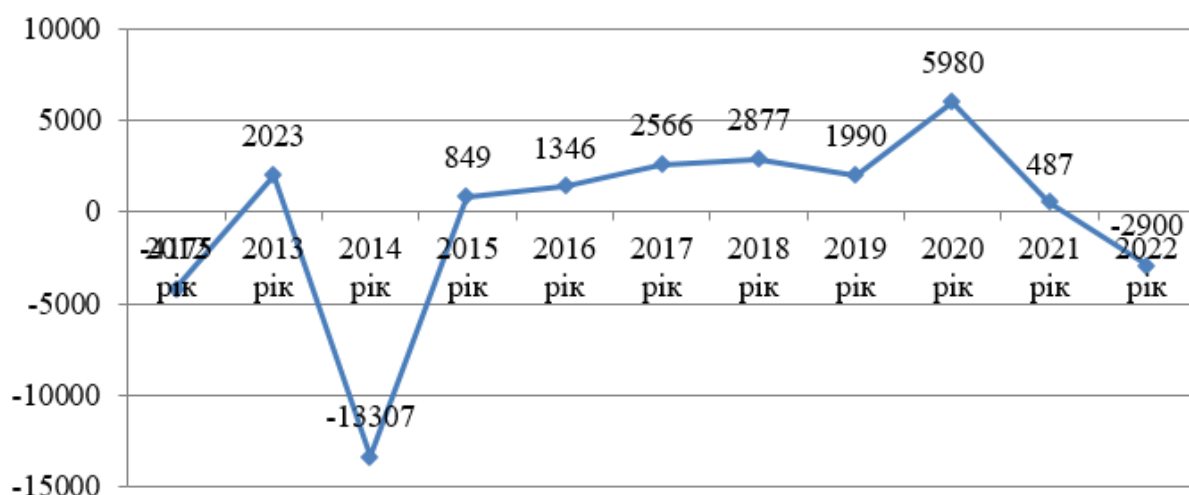

Рис. 2.2. Зведений платіжний баланс України протягом 2012-2022 рр., млн. дол. США

Таблиця 2.2

Зовнішньоторгівельний баланс України протягом 2012-2022 рр.,
млн. грн.

Номінальний ВВП за рік		експорт товарів та послуг		імпорт товарів та послуг		сальдо (експорт – імпорту)	
		% ВВП		% ВВП		% ВВП	
2012	1408889	717347	50.9	-835394	-59.3	-118047	-8.4
2013	1454931	681899	46.9	-805662	-55.4	-123763	-8.5
2014	1566728	770121	49.2	-834133	-53.2	-64012	-4.1
2015	1979458	1044541	52.8	-1084016	-54.8	-39475	-2.0
2016	2383182	1174625	49.3	-1323127	-55.5	-148502	-6.2
2017	2982920	1430230	47.9	-1618749	-54.3	-188519	-6.3
2018	3558706	1608890	45.2	-1914893	-53.8	-306003	-8.6
2019	3974564	1636416	41.2	-1947599	-49.0	-311183	-7.8
2020	4194102	1637399	39.0	-1681526	-40.1	-44127	-1.1
2021	5459574	2224704	40.7	-2286067	-41.9	-61363	-1.1
2022	5191028	1840563	35.5	-2712325	-52.3	-871762	-16.8

Найнижче значення показників частки експорту та імпорту в загальній сумі ВВП спостерігаємо впродовж останніх кількох років 2020-2022.

Результати досліджень вказують на відсутність організованого процесу експортно-імпортних операцій, а також на наявність високого рівня загроз митній і економічній безпеці України.

На сучасному етапі митний контроль є одним із основних видів державного контролю, тому він здійснюється на принципах: законність, систематичність, ефективність, гласність, вибірковість, взаємодія.

Серед елементів митної справи митному контролю належить провідне місце, оскільки використання його забезпечує виконання завдань покладених на митниці України, зокрема: «ефективність боротьби з контрабандою та порушенням митних правил, наповнення дохідної частини Державного бюджету України, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, ведення митної статистики тощо».

В державній митній практиці використовуються нормативні способи попередження та виявлення різних митних правопорушень. Мається на увазі митний контроль, аналіз митних ризиків, оперативно-розшукову роботу, масово-роз'яснювальну, інформаційну, соціально-мережеву діяльність митних органів разом з правоохоронними органами.

Посадові особи митного органу під час митного контролю вивчають наявні документи на вантаж. Виходячи з інформації, отриманої в ході документального контролю, митні органи можуть прийняти рішення про проведення фізичного контролю. Важливе значення при проведенні документального контролю належить вивченню відомостей про переміщувані товари ще до того, як появиться можливість їх фізичного контролю [23]. З цією метою використовується попередня митна декларація.

Фізичний контроль дає можливість перевірити характеристику товарів, які переміщуються через митний кордон України, їхню якість та кількість; встановити чи відповідають товари фактично задекларованим даним. Під час митного огляду можуть бути «перевірені завищення або заниження відповідності вартості товарів; відповідності якісних та кількісних

характеристик товарів; правильність класифікації за УКТ ЗЕД; відповідність застосування заходів нетарифного регулювання» [13].

Не дивлячись на те, що елемент митних деліктів у загальній структурі злочинності в Україні відносно незначний, втім дуже високий рівень їх соціальної та економічної небезпеки.

Економіка України зазнає значних фіскальних ризиків від обсягів контрабандних явищ. Ймовірні втрати бюджету подані на рис. (рис. 2.3) [35].

Фінансові втрати виступають найбільш визначальними ризиками фіскального характеру від ненадходження податку на додану вартість при імпорті до бюджету. За період, який аналізувався даний показник зріс в двічі.

Щодо макроекономічного ефекту, то дійсна проблема функціонування контрабандних схем виявляється не лише у фіскальних ризиках, але й спотворенні внутрішнього ринку та розбалансуванні принципів конкуренції від чого першочергово страждає легальний бізнес.

Варто звернути увагу на те, що ключове місце в процесі запобігання контрабанди займає міжнародне митне співробітництво, основою якого є обмін інформацією щодо діяльності злочинних груп, певних фактів незаконного руху через митний кордон підакцизних товарів. Протидія фіскальним ризикам та контрабандним схемам свідчать про те, що, «незважаючи на застосування комплексу заходів, які здійснюються органами державної влади, зокрема і органами Держмитслужби України, контрабандні потоки є одним із ключових факторів, які дестабілізують процес розвитку економіки держави, зокрема її стратегічних сфер, сприяють підвищенню рівня злочинності у сфері економіки» [38].

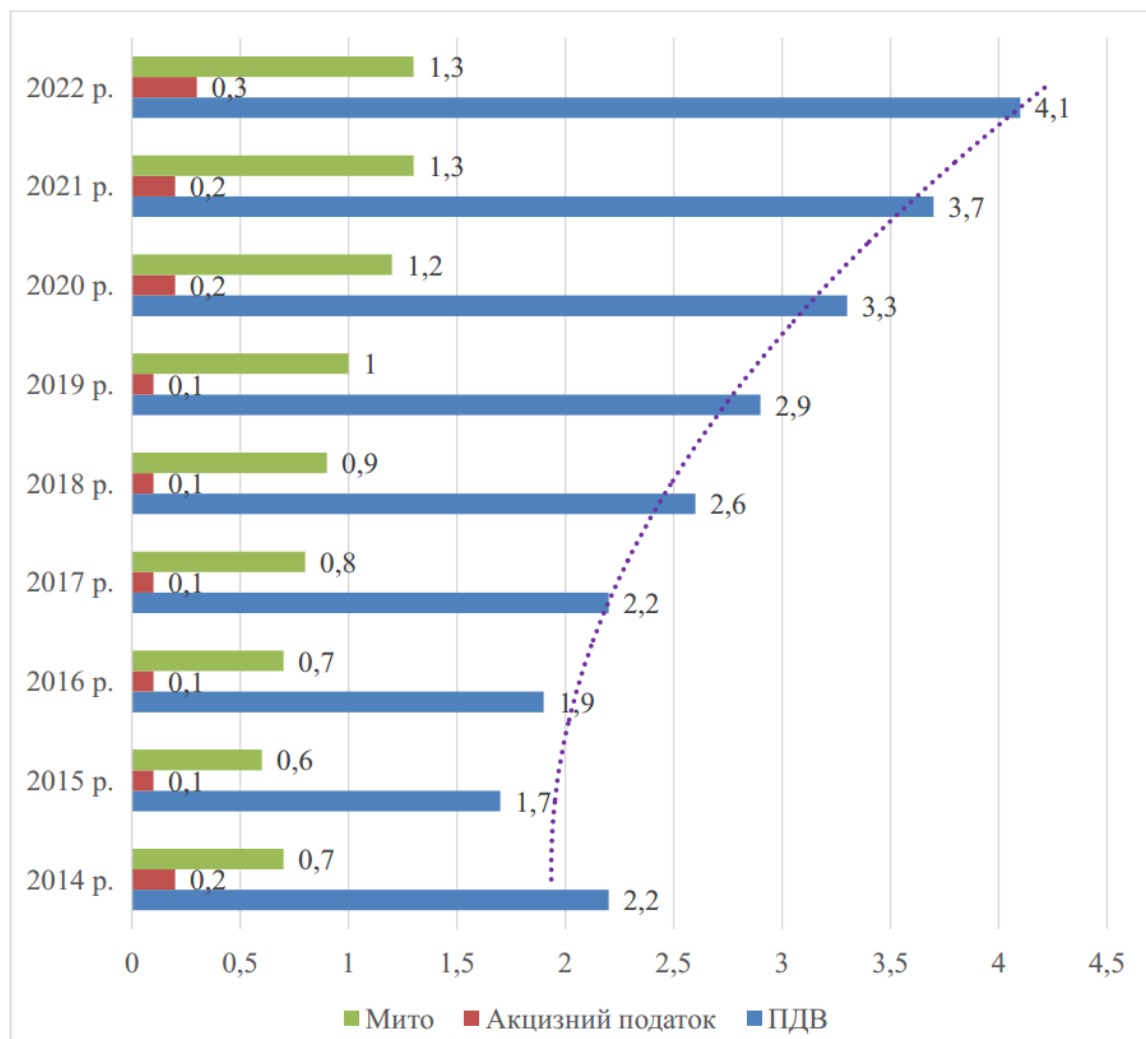

Рис. 2.3. Фіскальні ризики здійснення контрабандних потоків, млрд. дол. США

Примітка: побудовано на основі [35]

Перспективною є активізація удосконалення функціоналу системи управління митними ризиками в Україні на базі імплементації сучасних інформаційних технологій аналізу та оцінки митних ризиків. На сучасному етапі для митного контролю товарів та транспортних засобів застосовується автоматизована система митного оформлення, яка включає модулі АСАУР, що забезпечують автоматизований аналіз й оцінку ризиків при оформленні митних декларацій у режимі реального часу.

Контроль, який ведеться щодо товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, має характерні властивості.

Головні елементи митного контролю:

1) організація митного контролю, яка визначає формування типових технологічних схем пропуску через державний кордон України, та окреслення напрямків взаємодії з органами, що здійснюють контроль на кордоні;

2) діяльність зон митного контролю, метою яких є забезпечення реалізації заходів, пов'язаних із контролем, виявленням і запобіганням контрабанді й порушенню митних правил;

3) форми митного контролю та система управління ризиками, які спричинені економічними й фінансовими результатами торгівлі товарами контрабанди [20].

Організація митного контролю є досить складним та різнобічним процесом та залежить від багатьох чинників.

В ході здійснення результативного митного контролю визначною є правильно організоване проведення митного контролю товарів і транспортних засобів. Даний процес описаний та затверджений на рівні закону та представлений у формі технологічних схем митного контролю.

Типові технологічні схеми пропуску через державний кордон України визначають мінімально-обов'язкову послідовність дій посадових осіб на частковій напрямі митного контролю, а також послідовність здійснення прикордонного і митного контролю та інших видів контролю на кордоні і транспорті.

Типові технологічні схеми пропуску через державний кордон України наведено у Додатку В.

Для здійснення митного контролю в пунктах пропуску через державний кордон України спільним для усіх видів транспорту є те, що ввезення через митний кордон товарів та транспортних засобів починається прикордонним контролем, а закінчується митним, тоді як вивезення – починається митним контролем, а завершується прикордонним. Окрім того, митні органи приймають рішення щодо обрання тих, або інших форм

митного контролю за наслідками використання системи управління ризиками, не дивлячись на вид транспорту, який перетинає кордон.

Система митного контролю – замкнутий цикл реалізації контрольно-перевірочних заходів, який розпочинається з етапу підготовки вантажів до експорту, у країні експортера, та закінчується випуском товарів у вільний обіг на митну територію України.

2.1. Моніторинг дієвості протидії контрабанді в Україні

Зважаючи на те, що контрабанда пов'язана з фінансовою системою в країні, її зовнішньоекономічною діяльністю. Частина експортно-імпортних товаропотоків в нашій країні має контрабандне походження, а це здійснює негативний вплив на стан розвитку економіки, дестабілізує внутрішній ринок. Саме тому контрабанду вважаємо на сучасному етапі однією з найнебезпечніших загроз національній безпеці. Сьогодні контрабанда — це узагальнюючий повсякденний термін для багатьох різних видів порушень митних правил, передбачених Митним кодексом України, та для незаконного переміщення через кордон зброї, наркотиків, культурних цінностей.

Проаналізуємо обсяги контрабандних поставок в Україну (рис. 2.4.)

Для того, щоб зрозуміти розміри явища контрабанди поглянемо на розрив даних щодо вартості імпорту в Україну тільки таких країн-сусідів як Словаччина, Польща, Молдова, Румунія в 2021 році склав приблизно 5,5 млрд дол. США (ця цифра – це весь бюджет на українську армію у 2021 році).

В останні роки, за даними Державної прикордонної служби України, в контрабандних потоках для ввезення в Україну першість займають автомобільний транспорт, тютюн та алкоголь, що становить 17% від виявленого контрабандного імпорту. Для вивезення - це тютюнові вироби та автомобілі, що складає близько 50% незаконного експорту.

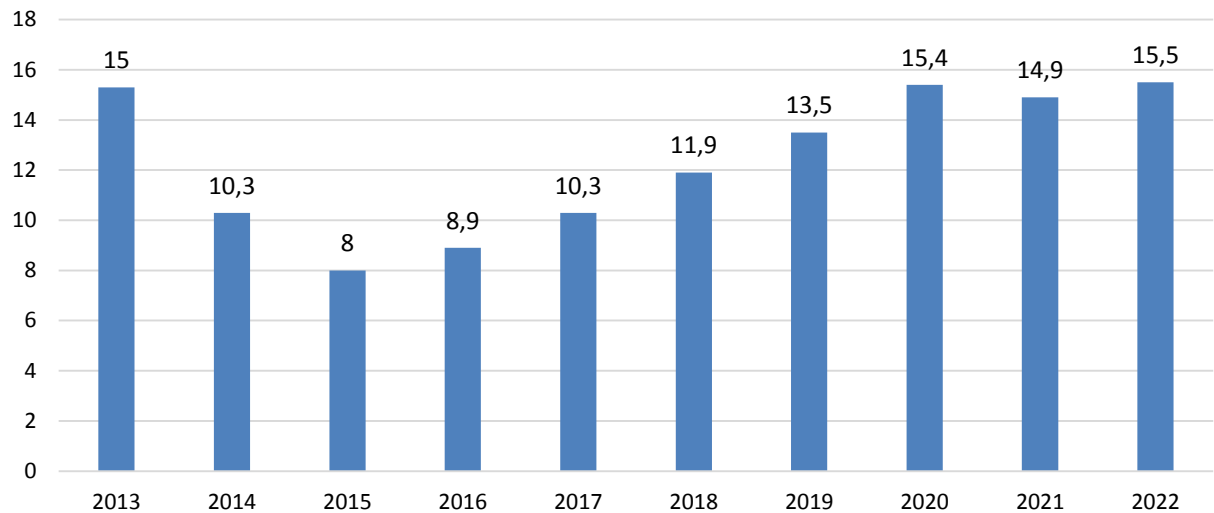

Рис. 2.4. Обсяги контрабандних поставок в Україну, млрд. дол.

Наприклад, за інформацією дослідницької групи Kantar контрабандна частина тютюнової продукції була у 2016 році - 1,2%, у 2017 році - 2,4%, у 2018 році- 4,3%, у 2019 році - 6,5%, у 2020 році - 6,8%, у 2021 році -12,8%, у 2022 році- 12,1%.

Розподіл контрабандних поставок в Україну за товарними групами у 2022 році подано на рис. 2.5.

До найбільш ризикогенних груп товарів належать: машини та електроніка- 22,64%, транспорт -11,2%, хімічна продукція -14,8%, текстиль та одяг -10,2%, та аграрний сектор – в середньому по 7% на кожну підгалузь.

Якщо говорити про географічний розподіл, то найбільше порушень у торгівлі спостерігається з Польщею (16,7%), росією (15,7%), Німеччиною (9,5%), Угорщиною (7,1%) та Китаєм (3,9%).

Узагальнені дані по поточних втратах бюджету, акцизу та мита через існування контрабандних схем подано на рис. 2.6.

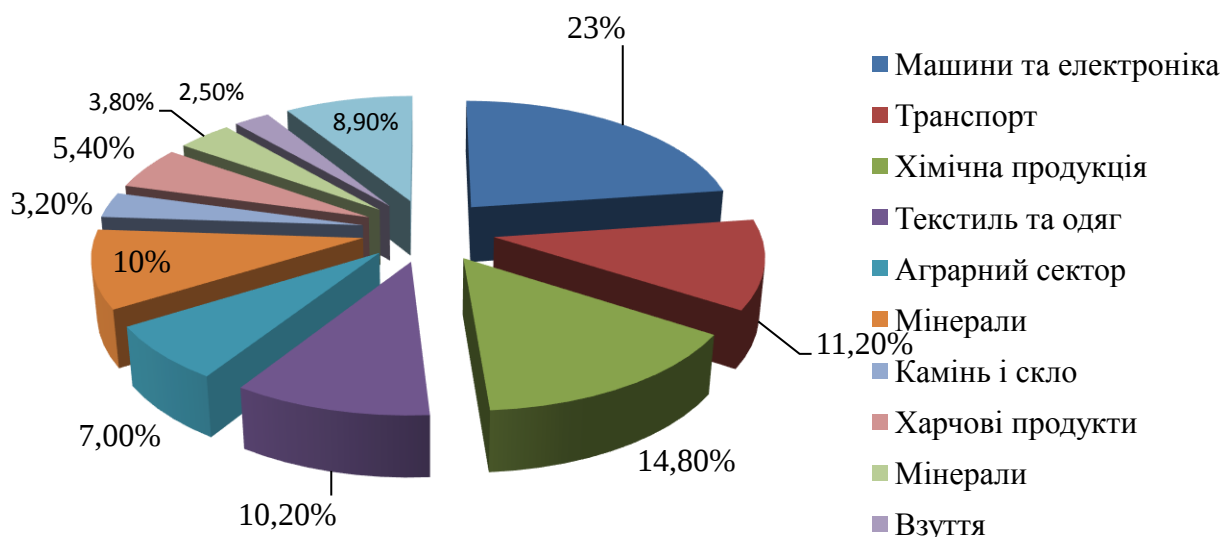

Рис. 2.5. Поділ контрабандних поставок в Україну за товарними групами, 2022 (%)

Джерело: систематизовано автором на основі [35]

Можна зробити висновки про те, що на сучасному етапі в Україні переважають негативні тенденції розвитку, які позначаються на економічній безпеці держави та суб'єктів господарювання, що сприяє поширенню контрабанди.

За даними МВС збитки країни від контрабанди тютюнових виробів в місяць складають близько 3 млрд.грн. Напрями зловживань найрізноманітніші, є безліч схем проведення контрабандних поставок (додаток В).

Через реалізацію схем перерваного транзиту й «сірих» схем ухилення від сплати податків державний бюджет не доотримує кожного місяця приблизно 700 млн.грн. в частині акцизного збору та 2,5 млрд.грн. як недоїмка ПДВ [35].

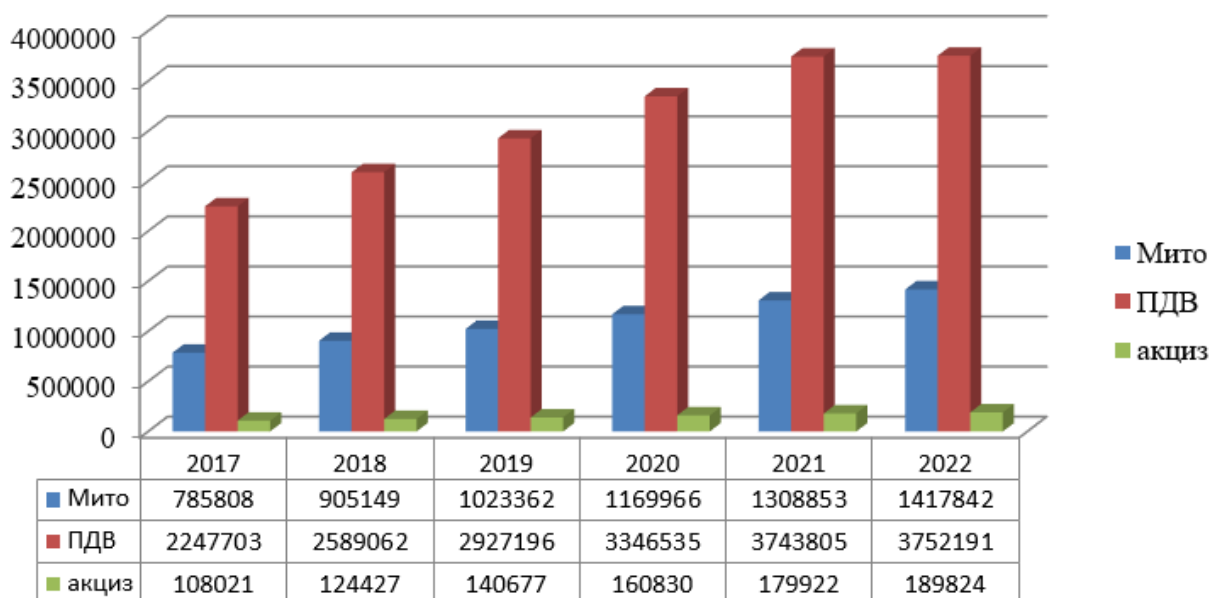

Рис. 2.6. Узагальнені дані по втратах бюджету через існування контрабандних схем, тис. дол США

Щоб зрозуміти важливість ефективного митного контролю, автори зазначають, «що доходи бюджету від зовнішньої торгівлі формуються не лише з митних зборів (27,1 млрд гривень або 3% доходів державного бюджету в 2018 р), а й імпортного ПДВ, що генерує для України, країни з однією з найбільш відкритих економік у світі, левову частку надходжень до бюджету. Так, в 2018 р з 374 млрд гривень надходжень податку на додану вартість, — 295,4 млрд гривень або 79% було сформовано саме за рахунок імпортного ПДВ. Спільно з митними зборами та імпортним акцизом — це 40,2%, або майже половина доходів держбюджету» [35].

Основні причини, що спонукають до зростання контрабанди в Україні є: прогалини у законодавстві, що формують відсутність митного інструментарію для боротьби з контрабандою; корупційні схеми; відсутність відповідальності і покарання за вчинені протиправні дії через людський фактор.

Щодо контрабанди тютюнових виробів зазначимо, що 62% продукції, що реалізується в Україні нелегально, маркована на Винниківській

тютюновій фабриці, найпоширеніші марки продукції «Compliment» (50%), «Marshall», «Jin Ling», «Marvel», «Urta» (орієнтовно 84%) .

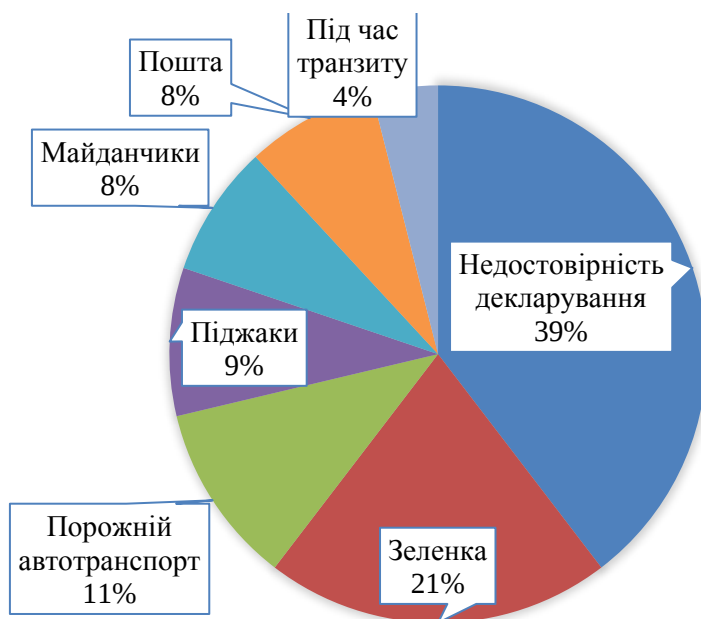

Рис. 2.7. Масштаби контрабанди в Україні [35]

«Серед контрабанди, 42% - це продукція Гродненської тютюнової фабрики, 20% - продукція фабрик Молдови. Найбільш поширеними марками є Credo, Queen, Ritm, Oris, NZ, Armeyskiye (Молдова)» [14].

Кожного дня національній економіці наносяться збитки через основні проблеми: «перша – це надходження контрабандним шляхом транзитних цигарок в Україну і переміщення їх в Європу, друга – існування «сірих» схем ухилення сплати податків» [14].

Щоб затримати контрабанду, треба реалізувати цілий комплекс заходів: контрабандний вивіз продукції, контрабандний ввіз її в Україну; ввести несення кримінальної відповідальності за підробку і виробництво контрафактної продукції, та за нелегальне застосування торгових марок; проаналізувати та адаптувати а Україні зарубіжний досвід боротьби з контрабандою.

Найлегшою та найприбутковішою є контрабанда сигарет, які виробляються в Україні, насамперед у прикордонних областях, а тоді перевозяться за кордон. В Україні найдешевші цигарки коштують 70 гривень. Якщо порівняти з зарубіжними країнами, то ситуація наступна: 11,29 євро коштує пачка сигарет у Норвегії, 10,78 – у Великобританії, 9,60 – в Ірландії, в інших країнах - 5 євро за пачку. Як бачимо ціна іноді різниться у 9-10 разів. Тому великі потоки контрабандних цигарок курсують фурами через пункти пропуску, виритими тунелями і навіть повітряним шляхом (рис. 2.8).

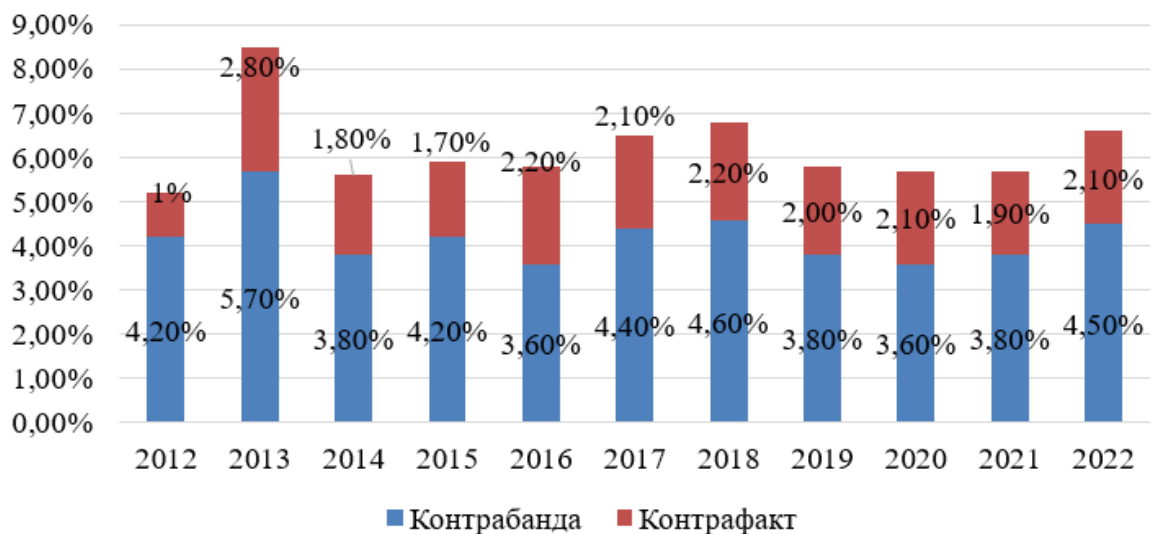

Рис. 2.8. Нелегальний ринок тютюну в Україні, % загального споживання

Джерело: складено за даними [2]

Результати 2014 року окреслили непросте питання щодо тютюнового акцизу. Цікавість в тому, що акциз на тютюн зріс за рік на 40%, тоді як доходи бюджету від тютюнового акцизу виросли на 1,1%. Тоді як офіційна статистика вказує на те, що стабілізувалося виробництво сигарет в державі (рис. 2.9), а легальне споживання навіть зросло (+1.2%).

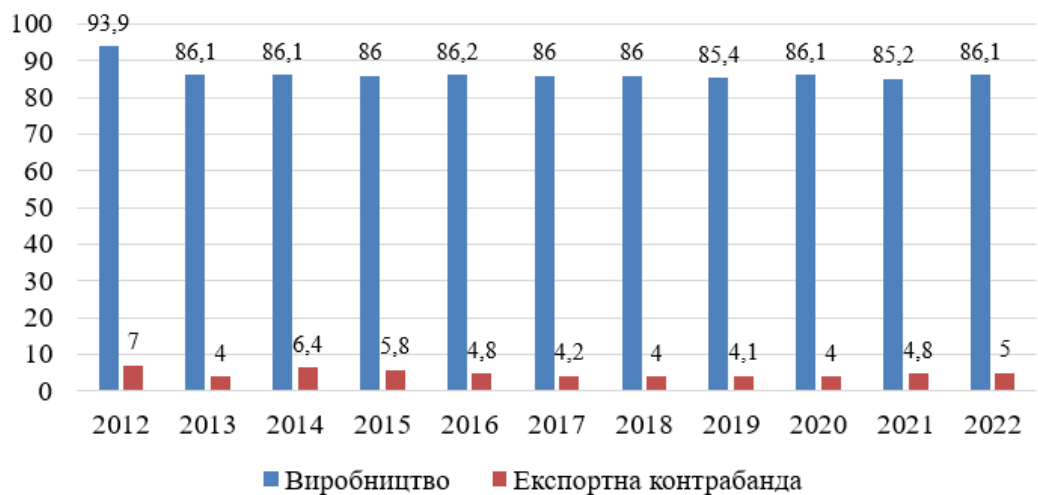

Рис. 2.9. Виробництво та «експорт» сигарет в Україні, млрд шт.

Джерело: складено за даними [2]

Обсяг нелегального експорту сигарет із України у 2015 році майже подвоївся до 6—млрд шт. проти 4 млрд шт. 2013 року.

На разі незаконне переміщення продукції тютюну разом з контрафактними виробами вважається ризиком безпеки на молдавсько-українському кордоні, за результатом якого Державний бюджет нашої держави та країн ЄС позбувається мільйонів євро (за оцінкою OLAF даний показник становить 10 млрд. євро/рік). На центральному сегменті кордону Молдови та України існує висока ймовірність незаконного переміщення цигарок з Молдови [2]. Розгляд імовірного переміщення цигарок в Придністров'я демонструє те, що постачання цієї продукції вельми перевершують потенційний попит на внутрішньому ринку Придністров'я. це вказує на те, що дана продукція переміщується на більший ринок в Україні, а також транзитом через Молдову в ЄС.

Упродовж 2022 року митницями виявлено 970 фактів переправляння через митний український кордон наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів з порушенням митного законодавства (у 2021 р. виявлено 1201 факт) [35].

З незаконного обігу вилучено речовин загальною вагою 819 кг. 20 г.: героїн – 736,2 кг, гашиш – 56 кг, канабіс - 24,2 кг, кокаїн – 2,8 кг.

Вже цього року співробітники митниці запобігли контрабанді майже 2,3 тонн наркотичних речовин і прекурсорів, і це без урахування таблеток, ампул різних рідин. Історично Україна є транзитною країною для контрабанди наркотичних засобів із країн «золотого півмісяця» (Афганістан, Іран, Пакистан) до Європи. Нещодавно, у квітні, в Азербайджані в вантажі з картоплею, яка прямувала з Ірану в Україну, знайшли 213 кг героїну. Наркотик знайшли у пластиковій упаковці, яка імітувала форму та розмір картоплі. До цього більш ніж півтонни даного наркотику було знайдено посеред динь, майже 300 кг було у паливному баку вантажного автомобіля. Наркотик перевозили маршрутом з Ірану до Австрії через Україну. У січні місяці митними органами в зоні дії Галицької митниці було затримано спробу контрабанди більше тонни героїну, який заховали у вантажі з рисом! Вартість партії за цінами чорного ринку – приблизно 2,3 мільярда гривень!

Оперативними підрозділами митниць припинено 260 випадків незаконного переміщення спецзасобів, зброї і боєприпасів [2].

Центральним завданням митної служби в секторі безпеки є виявлення, розпізнавання та нейтралізація загроз.

Середньозважена оцінка ввезення контрабанди за основними схемами, може мати наступний вигляд (табл. 2.3).

Як бачимо з таблиці 2.3, неправдиве декларування здійснюється найчастіше по деревині та виробам із деревини - 76%. Поштова контрабанда найчастіше спостерігається по машинах та електроніці 20%.

Метод «піджаки» використовують для готових харчових продуктів - 33%. Найчастіше використовується при митних операціях з металами схема «під час транзиту» - 13%.

Таблиця 2.3

Кінцева таблиця є середньозваженою оцінкою контрабандного ввезення за кожною із основних схем, %

Номенклатура за WITS секторам	Зеленка	Порожній автотранс порт	Під час транзиту	Піджаки	Пошта	Недостовірне декларування
Тваринництво	41	1	4	8	0	45
Хімічна галузь	16	16	0	0	0	60
Готові харчові продукти	21	9	1	33	7	20
Взуття	6	13	4	19	18	29
Паливні матеріали	36	20	7	0	0	38
Шкіра	19	18	5	4	0	49
Машини та електроніка	16	6	7	11	20	29
Метали	25	15	13	1	1	43
Мінеральні продукти	32	5	9	0	0	48
Різне (іграшки, меблі, апарати оптичні, фотографічні, твори мистецтва)	15	12	3	17	15	25
Полімерні матеріали, пластмаси, гума	32	12	7	0	0	45
Вироби з каменю, гіпсу, цементу, дорогоцінне каміння	44	22	8	0	0	17
Текстиль та одяг	15	5	1	19	18	28
Транспорт	21	11	12	0	0	55
Продукти рослинного походження	30	4	12	9	0	39
Деревина і вироби з деревини	16	4	4	0	0	76

Проведене дослідження дозволили визначити, що дестабілізуючий вплив розвитку контрабанди на прикордонних територіях України створює загрози для економічної безпеки держави; стимулює розвиток корумпованих відносин; негативним чином впливає на динаміку та структуру ВВП; активізує розвиток недобросовісної конкуренції; створює умови для потрапляння на територію України нелегальної продукції (наркотики, зброя тощо).

2.3. Ефективність митного контролю в контексті протидії контрабанді

На сучасному етапі боротьба з контрабандою є одним з першочергових завдань України. На скільки якісно буде вирішена дана проблема, залежить економічне зростання країни.

У більшості випадків вчинення контрабандних злочинів здійснюється через нехтування громадянами або посадовими особами суб'єктів господарювання митних правил.

Мотиви митних правопорушень, контрабанди в тому числі наведені на рис 2.10.

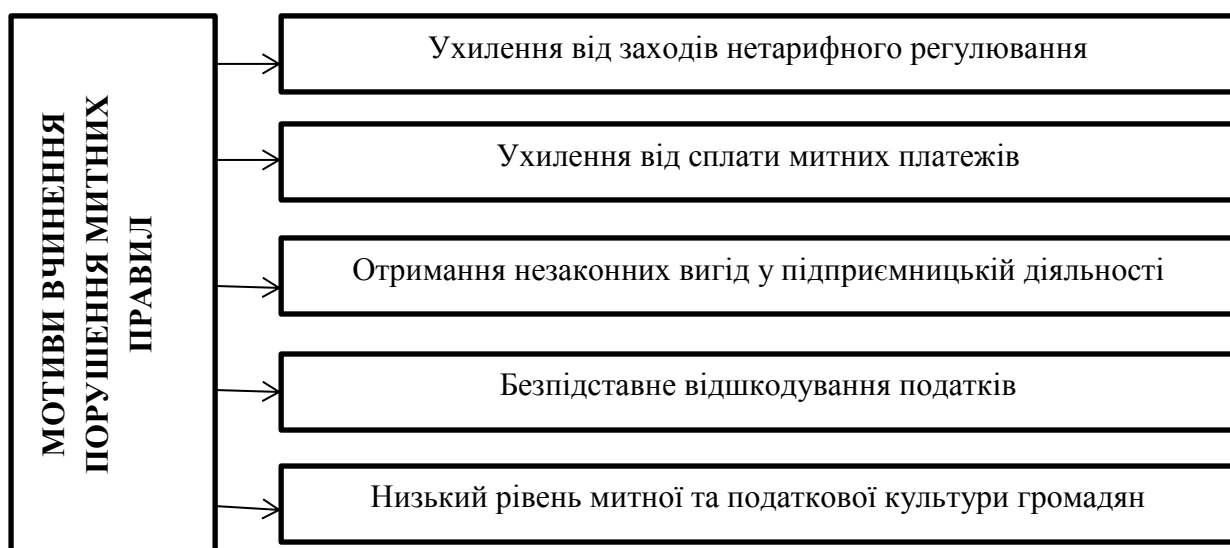

Рис. 2.10. Мотиви вчинення порушення митних правил суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності

Контрабанда створює підґрунтя для недобросовісної конкуренції на ринку, контрабандні товари можуть реалізовуватися як якісні товари, але за цінами нижчими, ніж у конкурентів.

Таким чином, контрабанда завдає шкоди як суспільству в цілому, так і конкретним громадянам.

В Україні використовуються наступні способи попередження та виявлення митних правопорушень (рис. 2.11).

Боротьба з контрабандою є першочерговим завданням не лише митниці, але і всієї держави, бо від цього в першу чергу страждає державний бюджет.

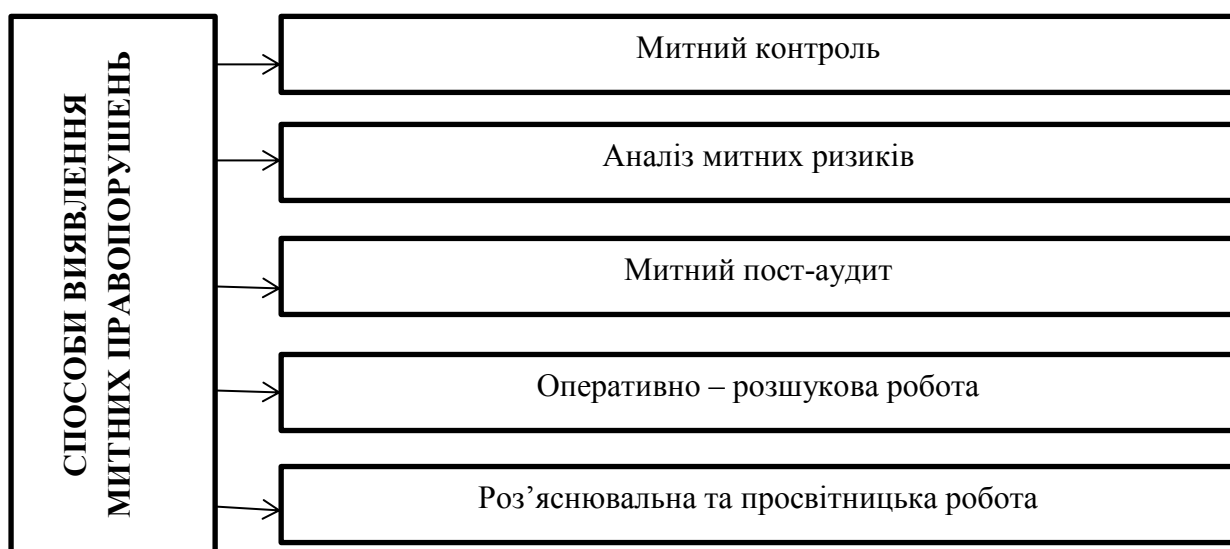

Рис. 2.11. Способи попередження та виявлення митних правопорушень

Забезпечення ефективності митного контролю потребує у здійсненні певної кількості процедур перевірки даних про товари, які переміщуються через митний кордон:

- здійснення контролю на ґрунті митних аудиторських перевірок в приміщеннях економічних операторів - це забезпечить підвищення якості перевірок, а також пришвидшить оформлення товарів;
- одержання від міністерств та відомств електронної інформації про дозвільні документи - це окреслить заходи нетарифного регулювання;
- введення систем юридичного доведення достовірності інформації, й ідентифікації персон, що надають таку інформацію;

- внести зміни у системі бухгалтерського обліку для підприємств економічних операторів у країні. Такі зміни мають передбачати обов'язкову вказівку у бухгалтерських документах номера вантажної митної декларації, що підтверджує факт ввезення товару на територію України, а також відповідний облік товару;

- запровадження побічних заходів контролю щодо тих товарів, які експортуються, переміщуються транзитом і перебувають у митних режимах, що передбачають тривале перебування товарів біля країни;

- створення системи отримання від правоохоронних та державних органів та оброблення інформації про характеристики товару;

- формування системи контролю зі сторони публічності за сумлінністю продавців товару;

- визначення кола осіб та їх прав на проведення митного контролю;

- модернізація та зміцнення системи захисту митної інформації від можливості її заміни та підробки;

- надання можливості митним органам діставати та опрацьовувати інформацію від правоохоронних чи інших органів, щодо боротьби зі злочинністю (наприклад, делегування митним органам права провадити оперативно-розшукову діяльність у сфері забезпечення митної безпеки);

- впровадження системи багатоетапного аналізу та управління ризиковими ситуаціями.

Ця система складається з наступних етапів:

перший етап - збір та аналіз інформації про операції зовнішньоекономічної діяльності, відомостей про суб'єктів ЗЕД, щодо їх фінансової та господарської діяльності та про суб'єктів-посередників;

другий етап - пропуск на територію України товарів на підставі результатів опрацювання попередньої інформації з визначенням товарів та транспортних засобів, що підлягають обов'язкову перевірку;

третій етап - реалізація елементів інформаційного митного контролю, що здійснюється на основі результатів опрацювання даних економічних індикаторів та індикаторів безпеки;

четвертий етап - опрацювання матеріалів, отриманих в межах системи боротьби з корупцією у митних органах;

п'ятий етап – опрацювання матеріалів про стан товарів, що перебувають під митним контролем;

шостий етап - інформування фахівців митного аудиторського контролю щодо викликів, пов'язаних із ввезенням товару на територію України, про підприємства, діяльність яких характеризується високим ступенем ризику недотримання митного законодавства, про застосування «інформаційних» та «силових» заходів здійснення митного аудиторського контролю [33];

сьомий етап - контроль ризикових ситуацій та інформування покупців та продавців про ризики продажу та придбання товару недоброякісного та контрафактного;

восьмий етап – мотивація дій компаній щодо елімінації виявлених недоліків, здійснення власними силами митного аудиторського контролю, коригування критеріїв ризику.

Досвід роботи у різних країнах світу дає можливість «запровадити систему аналізу та управління ризиковими ситуаціями на основі результатів аналізу діяльності компаній-імпортерів» [3]. Так можна реалізувати концептуальний підхід «Митниця довіряє чесним суб'єктам.

У сучасних умовах спрощення митних процедур слід створювати методики проведення митного контролю з урахуванням методів аудиту.

Звідси випливає негайна потреба опрацювання проблемних питань, визначення сутності та механізму здійснення державного митного аудиту, а також удосконалення підходів щодо формування та підвищення якості системи управління ризиковими ситуаціями.

Недосконалість чинного законодавства у сфері митного регулювання та контролю за провадженням зовнішньоекономічної діяльності породжує

збільшення обсягів низькосортних зарубіжних товарів на внутрішньому ринку, що сприяє розквіту контрабанди і є загрозою для вітчизняного товаровиробника, перешкодою для піднесення національної економіки та для належного дотримання митних інтересів держави.

Здійснення митного контролю після випуску товарів у вільне звернення для митної служби України одним із найперспективніших засобів забезпечення дієвості митного контролю, дотримання митного законодавства України.

Є три складові, які дають можливість вибудувати системну боротьбу з контрабандою, що призведе до позитивного результату.

По-перше, необхідне реальне включення до цього процесу Верховної Ради. Митний кодекс, а саме він встановлює «правила гри» у митній сфері, також потребує перегляду.

Друге – це широкомасштабна комунікаційна кампанія, яка формує низький рівень лояльності суспільства до контрабанди як явища. Необхідно пояснити людям, що контрабанда — це не низькі ціни на товари (це, до речі, досить поширена думка), а низькі зарплати українських вчителів, менше обладнання та ліків у наших лікарнях, це знищення українських підприємств-виробників, де працевлаштовані наші співгромадяни та т. д. Контрабанда - це безумовне зло. І якщо ви купуєте на ринку або через Інтернет контрабандний товар без фіскального чека, ви обкрадаєте себе. Якщо ви ввозите товар у посилках, а потім продаєте його в роздріб (такий «бізнес» зараз широко поширений), ви крадете у своїх дітей та батьків.

І третє - це, звісно, ефективна митна служба.

Митна служба повинна мати можливість проводити державний митний контроль самостійно та залучати до цього незалежні аудиторські компанії. Суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, який «з власної ініціативи проведе митний аудиторський контроль та виявить недоліки, про що заявить митним органам, повинен мати законну можливість уникнути економічних санкцій» [33]. Використання отаких заходів сприятиме спрощенню та прискоренню

митних формальностей, лібералізації відносин між митницею та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. При цьому також вирішуються завдання раціонального використання трудових ресурсів митних органів, створення сприятливих умов діяльності учасників ЗЕД, що також сприятиме забезпеченню митної безпеки держави.

Висновки до Розділу 2

Дослідивши дієвість митного контролю, як важливої складової регулювання потоків товарів, робіт і послуг, що переміщуються через митний кордон України, слід зазначити, що дієвість митного контролю в першу чергу, залежить від якості самого законодавства, його узгодженості та динаміки внесення до нього змін.

Визначено, що митному контролю належить провідне місце, оскільки використання його забезпечує виконання завдань покладених на митниці України, зокрема: «ефективність боротьби з контрабандою та порушенням митних правил, наповнення дохідної частини Державного бюджету України, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, ведення митної статистики тощо».

Доведено, що система митного контролю – замкнутий цикл реалізації контрольно-перевірочних заходів, який розпочинається з етапу підготовки вантажів до експорту, у країні експортера, і закінчується після випуску товарів у вільний обіг на митну територію України.

Проведене дослідження дозволили визначити, що дестабілізуючий вплив розвитку контрабанди створює загрози для економічної безпеки держави; стимулює розвиток корумпованих відносин; негативним чином впливає на динаміку та структуру ВВП; активізує розвиток недобросовісної конкуренції; створює умови для потрапляння на територію України нелегальної продукції (наркотики, зброя тощо).

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ

3.1. Напрями вдосконалення митного контролю в Україні: врахування досвіду зарубіжних країн

Митні служби контролюють, а також запобігають процесам незаконного перетину кордону. Митні служби систематично ведуть боротьбу з організованою злочинністю.

До 1988 р. митні служби ЄС послуговувалися приблизно 150 різними формами документів та декларацій під час оформлення товарів. На даний момент діє лише одна форма декларацій – це Єдиний адміністративний документ.

Митні адміністрації багатьох європейських країн користуються системою ASYCUDA і її національними модифікаціями.

ASYCUDA - автоматизована система обробки митних даних, за допомогою якої обробляються усі процеси митного оформлення.

Дана система дає можливість здійснювати електронну обробку декларацій, управління ризиками, обліковувати транзитні операції, прискорювати оформлення товарів, вести чітку статистику.

Особливістю ASYCUDA є її здатність налаштовуватись відповідно до національних особливостей законодавства, митних режимів, тарифів, митних правил тощо [28].

ASYCUDA створює «широкий спектр можливостей для міжнародної співпраці митних адміністрацій, у тому числі щодо обміну інформацією, виступає фактично платформою для уніфікації митних процедур митного контролю та митного оформлення на міжнародному рівні» [28, 127].

Митне регулювання в ЄС регулюється МК ЄС опосередковано. В розділі, III МК ЄС підкреслено важливість проведення митного контролю

щодо товарів, імпортованих на митну територію ЄС. II розділом визначено порядок пред'явлення для митного контролю товарів та транспортних засобів. III розділом регулюється порядок декларування товарів.

Здійснення митного контролю митними службами залежить від походження товару і дозволене тільки у випадку перетину особою, транспортним засобом, товаром зовнішнього кордону ЄС. Не здійснюється митних контроль на внутрішніх кордонах Європейського союзу.

Практика митного регулювання більшості зарубіжних країн реалізує послідовний підхід до законодавчого регулювання митних питань. Країни світу усвідомили, що розвиток взаємної торгівлі це благо для усіх, тому дотримання єдиних стандартів митного регулювання міжнародної торгівлі стає необхідністю.

У більшості зарубіжних країн Митні кодекси побудовані на положеннях Кіотської конвенції, Рамкових стандартах Всесвітньої митної організації та міжнародних договорів.

Найдосконаліші принципи і стандарти ЄС в галузі митної справи зібрано в Митних прототипах (Customs Blueprints), що є комплексом заходів практичного характеру, які розробили європейські митні експерти [40].

Практику розвинених європейських країн у здійсненні митного контролю розглянемо на прикладі митного пост-аудиту, який є одним із 22 напрямів Митних прототипів.

У Франції здійснюється контроль за двома напрямками – формальний та документальний. Формальний передбачає вибірккову перевірку, а фундаментальний – суцільну перевірку вірності оформлення та наявності необхідних документів [40].

Представниками митних органів Франції під час перетину митного кордону перевіряються 1% експорту та 5% імпорту вантажів. Інші 95% підлягають контролю впродовж 1-3 років після оформлення митних документів. Пріоритетами даного митного контролю є економія часу митного оформлення вантажів, які перетинають митний кордон; збільшення

ймовірності виявлення порушень митних правил чи контрабанди під час послідуєчого контролю.

У Великобританії, Португалії, Ірландії контроль за правильністю нарахування і сплати податків й митних платежів здійснюється єдиним державним органом, а в таких країнах як Туреччина, Німеччина, Болгарія, Австрія, Італія цей вид контролю покладено на митний орган, а контроль податків – на податковий орган. В Болгарії створено Дирекцію «Наступного контролю» в складі Центрального митного управління. Основною місією Дирекції «Наступного контролю» є розроблення й впровадження методичних рекомендацій щодо здійснення пост-аудиту і дотримання вимог митного та акцизного законодавства [28].

В Ірландії як і в Україні функціонує один державний орган, що відповідає за адміністрування податків, зборів, митних платежів. В Ірландії митний аудит платників податків здійснюється у формі документальних перевірок, які ініціюються контрольним органом впродовж 3 років з дати прийняття декларацій [40].

У Великій Британії митний пост-аудит проводиться вибірково до окремих найбільш ризикованих суб'єктів ЗЕД і брокерів. Митний офіцер самостійно визначає обсяг перевірки та її терміни.

В Японії митний аудит застосовується до контрольованих імпортерів, які сплатили митні збори на суму від 1 млн. єн.

Глобалізаційні тенденції не тільки відкривають державні кордони для міжнародних транзакцій з обігу товарів, сприяють торгівлі, а й сприяють переміщенню товарів поза митним кордоном або з приховуванням їх від митного контролю, що є значною загрозою економічній безпеці та вимагає шляхів боротьба з контрабандою [43]. Злочини, пов'язані з контрабандою товарів, є одними з найважливіших факторів економічної злочинності, завдаючи непоправної шкоди економічній системі країни, а також серйозно загрожуючи соціальним і культурним принципам суспільства [44]. Контрабанда підриває державні доходи, збільшує податковий тягар на

офіційний бізнес, вбиває потребу в інвестиціях та інноваціях, зменшує надходження в іноземній валюті, які країна може отримати від легального експорту, посилює нечесну ринкову конкуренцію.

3.2. Аналіз зарубіжного досвіду запобігання та протидії контрабанді

Проблема контрабанди є надзвичайно актуальною для світу спільноти і, зокрема, для України. Співпраця України з ЄС у контексті боротьби з контрабандою триває. Однією з провідних функцій держави є «забезпечення захисту прав і законних інтересів захисту громадян, фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань, забезпечення принципу законності, а також охорона встановленого в державі правопорядку» [15]. Усі ці завдання виконуються з допомогою правоохоронної діяльності, яка здійснюється відповідними державними органами.

Особливе місце серед завдань правоохоронних органів займає захист прав і свобод людини, життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку. Пандемія коронавірусу та карантинні обмеження торкнулися не лише економічної, юридичної, політичної сфер. Тимчасове закриття кордонів, загальне зниження міграційних потоків і спад в господарській діяльності не могли не позначитися на контрабанді.

У зв'язку з періодичними обмеженнями на в'їзд та виїзд з України, спроби незаконного переміщення товарів через кордон зменшилися, особливо щодо офіційних пунктів пропуску. Але коли обмеження на рух були зняті, діяльність контрабандистів швидко нормалізувалася.

Водночас довгостроковий ефект карантинних обмежень – економічний спад і зростання бідності - навпаки, стимулювала контрабанду і фальсифікат.

Згідно зі звітом Світового банку, щорічні втрати бюджету від контрабанди, підробок та ін. нелегальні операції лише на сигаретному ринку становлять близько 40–50 мільярдів доларів США.

15 листопада 2021 року виповнилося десять років, як в Україні декриміналізували контрабанду товарів.

Це означає, що замість кримінального покарання за такий злочин настає адміністративна відповідальність.

Найбільш активно обговорюються три основні варіанти такої криміналізації:

1. Криміналізувати незаконне переміщення через митний кордон будь-яких товарів, вчинене у значних розмірах, встановлюючи мінімальний розмір такої контрабанди, за перевищення якого настає кримінальна відповідальність.

2. Криміналізувати незаконне переміщення лише підакцизних товарів (тютюнові та алкогольні вироби, пальне) із встановленням мінімальних обсягів, за перевищення яких настає кримінальна відповідальність.

3. Криміналізувати незаконне переміщення товарів через митний кордон, вчинене у великих розмірах, встановлення кримінальної відповідальності у вигляді фінансових санкцій та інших видів покарання без позбавлення волі.

У всіх цих випадках аргументи на користь необхідності криміналізації контрабанди товарів містять приклади Польщі та Німеччини, які передбачають покарання за контрабанду у вигляді штрафу або позбавлення волі, в залежності від обсягу такої контрабанди.

Крім зазначеної вище криміналізації, пріоритетні підходи та стандарти, які повинні бути запроваджено в Україні з урахуванням зарубіжних концепцій митного контролю з метою боротьби контрабандою товарів є:

– перехід від фіскальної спрямованості контрольно-перевірочної роботи до консультативної роботи, спрямованої на підвищення свідомого рівня суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності митниці та податкове законодавство;

– надання учасникам ЗЕД (суб'єктам господарювання) пріоритетних прав на виправлення недостовірних відомостей у своїх декларації;

– впровадження систем електронного обміну інформацією (електронні копії документів) між контролюючого органу та платника податків та розвиток такого напрямку перевірок, як виїзні електронний аудит – перевірка цих декларацій на основі електронних копій документів, наданих транспортні та інші первинні документи платника податків).

Таким чином, щоб мінімізувати контрабанду та ефективно сприяти торгівлі в нинішніх умовах, митні органи повинні вжити заходів для підвищення ефективності та результативності контролю та перевірки. Управління ризиками та митний пост-аудит – перевірені інструменти для пожевлення торгівлі, підвищення відповідності вимогам митного законодавства.

У поєднанні з міжнародними стандартами та передовим досвідом митний пост-аудит робить це можливим зробити те, що експерти СОТ описують як «філософський та операційний перехід» від 100% митниці від інспекцій до інспекцій на основі ризику.

В Україні обґрунтовано необхідність криміналізації контрабанди.

Європейський досвід кримінальної відповідальності за контрабанду. Митне законодавство Європейського Союзу гармонізоване, але правозастосування, включаючи нагляд, контроль, розслідування, судове переслідування та застосування митних санкцій залишається в руках держав-членів. Оскільки тлумачення митних правил різняться між державами-членами, а практичне застосування відрізняється в залежності від історично сформованих національних принципів, звичок і місцевих вказівок, митниці залишаються значно фрагментованими вздовж національних кордонів, що може створити додаткові витрати для економічних операторів і споживачів.

Санкції за порушення митних правил наразі залишаються цілком неузгодженою національною справою. Ці системи санкцій базуються на національному законодавстві, національній політиці та правовій культурі щодо контролю, судового переслідування та санкцій. Більшість держав-членів мають правову систему, яка передбачає як кримінальні, так і

некримінальні провадження та санкції. Інші держави-члени мають правову систему, яка передбачає лише кримінальні санкції та провадження за порушення митних правил. Крім того, існує велика різноманітність типів санкцій, які застосовуються окремими державами-членами.

Регламент Митного кодексу ЄС передбачає, що кожна держава – член Союзу повинна передбачити санкції за порушення митного законодавства. Ці санкції мають бути ефективними. Якщо застосовуються адміністративні стягнення, вони можуть мати, серед іншого, одну або обидві з наступних форм:

- грошове стягнення митними органами, включаючи, у відповідних випадках, врегулювання, застосоване замість кримінального покарання;
- анулювання, призупинення або зміна будь-якого дозволу, який має відповідна особа.

У своєму аналізі систем санкцій різних держав-членів за митні правопорушення у 2016 році Європейський парламент рекомендував залишити кримінальну відповідальність лише за сферу незаконної торгівлі (товари, обіг яких заборонено), запровадивши лише адміністративну відповідальність за інші правопорушення. Європейський досвід криміналізації контрабанди показує, що в ряді розвинутих країн зі стабільною сильною економікою, акцент робиться на застосуванні економічних стимулів протидії контрабанді, враховуючи високий рівень законослухняності бізнесу та громадян. Водночас серед важелів впливу є кримінальна відповідальність за контрабанду товарів, у тому числі підакцизних, зокрема в деяких країнах Європейського Союзу (Італія, Литовська Республіка, Республіка Польща, Румунія, Словацька Республіка, Королівство Швеція, Федеративна Республіка Німеччини, Угорщини та ін.) сувора кримінальна відповідальність за контрабанду.

У переважній більшості країн ЄС митниця наділена правоохоронними інструментами. Митна служба несе основну відповідальність за контроль

міжнародної торгівлі та вжиття заходів для захисту ЄС від нечесної та незаконної торгівлі. Митниця наділена широкими повноваженнями – вона може проводити будь-які митні перевірки, які вважає за потрібне, зокрема, на основі аналізу ризиків. Не дивно, що Митний кодекс, який встановлює загальні процедури та процедури для товарів, що ввозяться або вивозяться з митних правил ЄС, затверджує інститут митниці, основним завданням якої є мито або просто контроль товарів на кордоні, але наділяє митниці з усіма видами інструментів для контролю безпеки вантажів і відводить йому роль так званої «вантажної поліції».

У різних країнах ЄС межа вартості товарів, за яку настає кримінальна відповідальність, суттєво відрізняється. Наприклад, у Словаччині ця цифра не досягає 300 євро, а в Португалії – понад 50 тисяч. Загалом прикордонний контроль запобігає менш ніж половині всього нелегального руху. Однією з причин є те, що в більшості випадків «окупність» контрабанди досить висока: не секрет, що, наприклад, тютюнові вироби в Литві в 3-4 рази дорожчі, ніж в Україні, а у Великобританії – в 10 разів. Адміністративна відповідальність спрямована на швидкий процес проти правопорушника, а не на встановлення всієї групи, включно з організаторами. Кримінальний процес, на відміну від адміністративного, дає можливість вести роботу і розвиток щодо організаторів. Це займає набагато більше часу, але добре спланована операція, комплексне розслідування дає можливість затримати не одну партію контрабанди, а всю групу, включно з організаторами. Якщо сервіс не має таких інструментів, глибока розробка практично неможлива. Слід мати на увазі, що кримінальний процес, порівняно з адміністративним, значно складніший як за часом, так і за оцінкою доказів. Ефективне розслідування кримінального провадження залежить від злагодженої роботи та взаємодії всіх служб, у тому числі й прокуратури.

Митні служби абсолютної більшості країн ЄС наділені правоохоронним інструментарієм, тобто можуть проводити повноцінні розслідування у сфері митних правопорушень. Навіть ті країни, які не мають

проблемних зовнішніх кордонів чи портів, сприймають інститут митниці як повноцінного гравця на полі правоохоронної діяльності. Митні служби мають відповідні повноваження не лише на національному, а й на міждержавному рівні. Це дуже важливо в нашому випадку, коли специфікою є рух товарів між країнами. Хоча Митний кодекс ЄС не надає митним службам права проводити оперативні та кримінально-процесуальні дії, а правозастосування в основному регулюється національними правовими актами, міжнародні угоди та конвенції досить детально викладають правила здійснення правоохоронної діяльності у сфері міжнародного співробітництва.

Найбільш часто використовуваним інструментом для обміну терміновою інформацією між митними службами є Неаполітанська конвенція, яка дозволяє обмін і надання інформації без попереднього погодження, стеження (спостереження), контрольовані поставки між країнами ЄС, передбачає спеціальні дії. Зокрема, можна здійснювати переслідування, стеження, стеження в іншій державі (звичайно, з обмеженням відстані від кордону), і ця інформація буде вважатися отриманою законним шляхом.

Слід зазначити, що правові системи країн ЄС уніфіковані лише частково, і це може ускладнити планування міжнародних операцій. При їх плануванні завжди слід враховувати, що норми інших країн відрізняються за кваліфікацією правопорушень, дозволом різного роду правоохоронних методів, за використанням отриманої інформації тощо. Однак використання міжнародних правоохоронних інститутів (Європол, Олаф, Євроюст і нова інституція, яка почала працювати лише цього року, Європейська прокуратура) економить час і дозволяє передбачити можливі юридичні нюанси до початку операції. Європейська прокуратура наділена інструментами для проведення незалежних розслідувань з представниками правоохоронних органів країн ЄС щодо міжнародної корупції, шахрайства та злочинів, які завдають великої шкоди бюджету ЄС.

По-перше, потребує відповідного пояснення твердження про те, що в країнах ЄС (Франція, Німеччина, Італія та ін.) кримінальна відповідальність за контрабанду не передбачена, а відповідальність за її вчинення настає лише на основі адміністративних, податкових, цивільно-господарських санкцій. . Адже законодавство деяких (зокрема, найбільш розвинутих) європейських країн містить норми щодо регулювання кримінальної відповідальності або за будь-який вид контрабанди (ст. 289 КК Данії, ст. 337 КК Данії). Нідерланди) напої (ст. 280 КК Сан-Марино).

У Німеччині поряд з адміністративними санкціями передбачена кримінальна відповідальність за порушення митного законодавства, хоча останнє не регулюється Кримінальним кодексом цієї країни [6].

Кримінальний кодекс Фінляндії має окрему главу 46 «Злочини, пов'язані з експортом та імпортом», яка містить не лише заборону на «класичну» контрабанду (дрібну та «звичайну») (глава 1), а й положення про незаконну торгівлю імпортними товарами (розділ 6), незаконні операції з імпортними товарами (розділ 6-А), недостовірне декларування походження експортної продукції (розділ 10), а також ряд інших правопорушень, пов'язаних з митним декларуванням (розділи 7-9).

По-друге, країни ЄС передбачають стабільний механізм протидії аналізованим посяганням адміністративними, податковими, цивільно-господарськими засобами, про який Україна, чесно кажучи, може лише мріяти. У пояснювальній записці до законопроекту 5420 наголошується, що в ряді розвинутих країн зі стабільною сильною економікою наголос у боротьбі з контрабандою робиться на використанні економічних стимулів, підкріплених високим рівнем законослухняності бізнесу та громадян. Враховуючи ефективність цього (некримінально-правового) механізму, різний рівень соціально-економічного розвитку та правової культури, а також дієвість правоохоронних органів, в європейських країнах немає необхідності вдаватися до кримінально-правових заходів для боротьби з контрабандою. , актуальність якого в цих країнах незрівнянно нижча за існуючу в Україні.

По-третє, говорячи про європейський досвід боротьби з товарною контрабандою, зауважимо, що Європа та ЄС – це не лише високо розвинуті західноєвропейські країни, а й інші центральноєвропейські та балтійські (умовні назви) держави, які, як і Україна, або вже стали членами ЄС, або активно проголошують Європейські прагнення. Незважаючи на намагання України негайно вийти на рівень розвитку першої згаданої групи європейських країн, через подібні правові традиції та актуальні проблеми, пов'язані з переходом до ринкової економічної системи, і, зрештою, спільність/близькість державних кордонів, що є Особливо важливим у контексті питань, які порушуються в даній роботі, є те, що нашій державі необхідно передусім враховувати досвід країн, що представляють «другу» групу європейських держав, у яких, як і в Україні, питання боротьби з товарною контрабандою залишається вкрай актуальним.

Загалом, проаналізувавши відповідний зарубіжний досвід, можна констатувати наявність приголомшливого факту: як серед абсолютно всіх країн Європи, які мають порівнянний із нашою державою рівень соціально-економічного розвитку, так і серед усіх країн «групи СНД» », які також мають близькі вітчизняні правові традиції і навіть спільні кордони, Україна залишається чи не єдиною країною, де немає кримінальної відповідальності за контрабанду[6].

Таким чином, митниці в країнах ЄС наділені відповідними правовими інструментами. Для ефективної боротьби з правопорушеннями між країнами важлива як можливість обміну інформацією, так і подібна кваліфікація правопорушень у країнах ЄС [6].

Дослідження відповідальності за контрабанду мають давню традицію. Якщо раніше контрабанда була злочином всередині однієї держави, то сьогодні ця проблема вийшла на міжнародний рівень. Більшість досліджень у цій галузі спрямована на вирішення цієї проблеми. Останні теоретичні розробки показали, що контрабанда є складним явищем, яке потребує використання всіх інструментів всередині та за межами країни для

визначення всіх посадових осіб та компаній, залучених до цього процесу. Здається, це поширена проблема при визначенні рівня відповідальності за порушення митних правил. Введення кримінальної відповідальності за контрабанду товарів та підакцизних товарів, та за недостовірне декларування товарів значно зменшить кількість порушень митних правил, сприятиме припиненню незаконного переміщення товарів, що збільшить надходження до Державного бюджету України. Тим не менш, українська влада має розраховувати на те, що правоохоронна система України може бути не в змозі забезпечити розслідування у цій галузі кримінального права.

Основними причинами виникнення контрабанди в країні, на думку населення України (опитування проведене у січні 2021 р. серед 300 респондентів), є:

- корупція у митних та інших контролюючих органах (30 %);
- завищені ставки ввізного мита, акцизного податку та ПДВ (24 %);
- недосконалість законодавчої, нормативно-правової бази у митній сфері (21 %);
- не налагоджена співпраця правоохоронних та контролюючих органів України з відповідними органами суміжних держав (8 %);
- незайнятість мешканців прикордонних районів (6 %);
- неналежний контроль за реалізацією товарів на внутрішньому ринку (4 %);
- недостатня ефективність митного та прикордонного контролю (4 %);
- географічне і транспортне положення території держави (2 %).

Висновки до Розділу 3

Встановлено, що одним з пріоритетних напрямів діяльності є надання митним органам права проводити оперативно-розшукову діяльність та проведення досудового слідства у справах про контрабанду, що відкриє багато можливостей для митних органів у сфері митних правопорушень та боротьби з контрабандою та матиме позитивні результати для діяльності митної служби держави. А також налагодження ефективної взаємодії митних органів України з відповідними службами суміжних держав, а також країн – найбільших торговельних партнерів України з питань обміну інформацією про взаємну торгівлю з метою виявлення тіньових схем у зовнішньоекономічній діяльності, організованих угруповань, що мають корумповані зв'язки з владними структурами і ведуть заздалегідь сплановану протиправну діяльність у фінансовій, банківській, зовнішньоекономічній сфері.

Підвищення ефективності і результативності заходів по боротьбі з порушеннями митного законодавства - завдання складне й відповідальне. Але не зважаючи на труднощі, роботу в цьому напрямку необхідно і надалі активізувати. Адже сьогодні ми вже не вправі залишатись на позиціях оборони, - необхідно переходити до наступу. Тільки таким чином вдасться реально вплинути на зменшення недобросовісної конкуренції, усунення з внутрішнього ринку структур, які порушують митне законодавство, підвищення рівня прозорості підприємництва і в кінцевому результаті збільшення надходжень до Державного бюджету України.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення завдання, яке має вагоме як теоретичне, так і практичне значення, а саме: організація митного контролю в Україні та шляхи боротьби з контрабандою. В результаті проведеного дослідження було зроблено такі висновки та пропозиції:

1. В ході написання кваліфікаційної роботи уточнено значення митного контролю, окреслено шляхи вдосконалення його видів та форм у контексті розширення зовнішньоекономічних відносин України, що потребує створення дієвого, результативного й ефективного інструментарію подолання актуальних викликів у сфері митної справи.

2. Обґрунтовано, що митний контроль є водночас: складовою державного фінансового контролю; інструментом реалізації митної політики; функцією державного управління.

3. Доведено, що мета митного контролю полягає в забезпеченні дотримання норм митного законодавства під час переміщення товарів, осіб і транспортних засобів через митний кордон. Результатами досягнення даної мети: динаміка експорту-імпорту товарів, повнота та своєчасність нарахування та надходження митних платежів до бюджету, зменшення обсягів контрабандних та контрафактних товарів. Чинниками, що впливають на вказані показники, є організація, здійснення та оцінювання результатів митного контролю.

4. Дослідивши дієвість митного контролю, як важливої складової регулювання потоків товарів, робіт і послуг, що переміщуються через митний кордон України, слід зазначити, що дієвість митного контролю в першу чергу, залежить від якості самого законодавства, його узгодженості та динаміки внесення до нього змін.

5. Визначено, що митному контролю належить провідне місце, оскільки використання його забезпечує виконання завдань покладених на митниці

України, зокрема: «ефективність боротьби з контрабандою та порушенням митних правил, наповнення дохідної частини Державного бюджету України, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, ведення митної статистики тощо».

6. Доведено, що система митного контролю – замкнутий цикл реалізації контрольно-перевірочних заходів, починаючи з етапу підготовки вантажів до експорту, у країні експортера, і після випуску товарів у вільний обіг на митну територію України.

7. На основі вивчення науково-практичних джерел узагальнено основні підходи до визначення поняття «контрабанда», що дозволило систематизувати особливості її здійснення за наступними ознаками: за інструментарієм приховання від митного контролю; за способом переміщення; за розмірами; за чисельністю учасників. Узагальнено особливості здійснення контрабанди та чинники, які зумовлюють її поширення.

8. Проведене дослідження дозволило визначити, що дестабілізуючий вплив розвитку контрабанди створює загрози для економічної безпеки держави; стимулює розвиток корумпованих відносин; негативним чином впливає на динаміку та структуру ВВП; активізує розвиток недобросовісної конкуренції; створює умови для потрапляння на територію України нелегальної продукції (наркотики, зброя тощо).

9. На основі проведеного аналізу висвітлено тенденції контрабандних поставок в Україну та визначено, що найбільші порушення у торгівлі спостерігаються з «сусідами» України по сухопутному кордону та найбільшими торгово-економічними партнерами в зовнішніх відносинах: Польща (16,7%), Німеччина (9,5%), Угорщина (7,1%) та Китай (3,9%). Відмітимо, що оцінка питомої ваги Китаю в дещо заниженою контрабандних потоках є порівняно із фактичною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми удосконалення системи протидії митним правопорушенням: Монографія / за заг. ред. В.О. Хоми, В.І. Царенка. Хмельницький : Науково-дослідний центр митної справи Науково-дослідного інституту фіскальної політики Університету державної фіскальної служби України : ФОП Мельник А.А., 2018. 194 с.
2. Аналіз обсягів контрабанди в Україні: масштаби, прямі / непрямі втрати бюджету та економіки. URL: <https://platforma-msb.org/analizobsyagiv-kontrabandy-v-ukrayini-masshtaby-pryaminepryami-vtraty-byudzhetu-ta-ekonomiky/>
3. Баширов І. Х. Управління митними ризиками. *Митний брокер*. 2010. № 8. С. 77–81.
4. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. 543 с.
5. Білуха М.Т., Микитенко Т.В. Митний контроль: організація і методологія. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. №1. С. 181-187.
6. Булана О., Дяченко С. Санкції за порушення митних правил в державах-членах ЄС: порівняльний аналіз. URL: <https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/sankcziyi-za-porushennya-mytnyh-pravyl-v-derzhavah-chlenah-yes-1.pdf>
7. Годованець О., Ведашенко Н. Митний контроль в Україні: сутність і призначення .URL: http://www.sophus.at.ua/publ/2014_11_25_lviv/sekcija_4_2014_11_25/mitnij_kontrol_v_ukrajini_sutnist_i_priznachennja/70-1-0-1088
8. Гребельник О.П. Митна справа. К: Центр учбової літератури, 2014. 472 с.

9. Дегтярьова С. В. Принципи здійснення митного контролю в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 6-2. С. 20-23
10. Демчук М.В. Митні правопорушення: запобігання та протидія в контексті зарубіжного досвіду. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2019. № 4. С. 160-165.
11. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
12. Дячкін О. П. Суспільна небезпечність контрабанди і правова відповідальність за її вчинення. *Форум права*. 2012. № 1. С. 281-288.
13. Дьяченко О.В., Вишинська Т.Л., Литвин С.М. Митний контроль як один із засобів виявлення правопорушень у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 2. Том 1. С. 218–227.
14. Живко З.Б., Головач Т.М., Боруцька Ю.З. Контрабанда та митна безпека: основні схеми контрабандних поставок. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. №3. С. 161-168
15. Закон України «Про національну безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
16. Івашова Л.М., Єдинак Т.С., Єдинак В.Ю. Основи митного пост аудиту: навч. посіб. Дніпропетровськ: АМСУ, 2011. 200 с.
17. Козик В.В., Пайкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 608 с.
18. Козлова А. В. Історичні передумови криміналізації контрабанди та корупції під час митного оформлення товарів. *Specialized and multidisciplinary scientific researches*. 2020. №5. С. 80-81.
19. Коросташова І.М. Механізм адміністративно-правового регулювання як правова категорія та багатоаспектне явище. *Scientific Papers*

of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine . 2019. №1. С. 52-61.

20. Кривіцький В.Б. Вектори вдосконалення митного контролю в Україні у контексті забезпечення фіскальної безпеки держави. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2018. № 11. С. 135 – 142.

21. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2011 року № 2341-14. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341>

22. Литвин М. М. Прикордонна безпека України: етапи становлення, проблеми і перспективи. *Національна безпека: український вимір*. 2008. Вип. 1-2(20-21). С. 41-46.

23. Максимов О.В. Правове регулювання протидії контрабанді: історія питання. URL. <http://radnuk.info/statti/559-mutne/15127-2011-01-21-07-45-20.html>

24. Митна енциклопедія : у двох томах. Т. 2 / за ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2019. 536 с

25. Митне право України : навч. посібн. / А. І. Годяк, О. М. Ілюшик, Я. П. Павлович-Сенета. Львів : СПОЛОМ, 2017. 308 с.

26. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : підручник/ за наук. ред. А.А. Мазаракі. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 560 с.

27. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-17 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

28. Молдован Е. С. Зарубіжний досвід автоматизації здійснення процедур митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон водними транспортними засобами. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2017. № 1. С.124-134.

29. Морозов О.В. Історія боротьби з контрабандою в українських губерніях (остання чверть XVIII – початок XX ст.). *Грані*. 2011. № 3 (77). С. 12-16.

30. Найденко О.Є., Єніна А.О., Костяна О.В. Основні аспекти становлення та розвитку митної справи України. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2018. Вип. 23. С. 506–511.
31. Несторишен І. В., Бережнюк І. Г., Брендак А. І. Система управління митними ризиками в контексті спрощення митних процедур. *Modern Economics*. 2020. № 22(2020). С. 59-63.
32. Оніщик Ю.В. Митний контроль як вид фінансового контролю. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. № 6. С. 110-113
33. Пашко П.В. Щодо окремих питань забезпечення ефективності митного контролю. *Митна безпека*. 2010. № 6.
34. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text
35. Сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/shchodo-rezultativ-roboti-derzhmitsluzhbi-u-napriamku-zabezpechennia-nadkhodzhen-mitnikh-platezhiv-do-derzhavnogo-biudzhetu-1125>
36. Степаненко С. В. Напрями удосконалення митного контролю та переміщення товарів через митний кордон України. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 49-54.
37. Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого розвитку : монографія / за наук. ред. д. екон. наук, проф. А.І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. С. 50–58.
38. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія / за ред. д.е.н., професора А.І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. 414 с.
39. Турчин, Ю. Історична та соціальна обумовленість виникнення контрабанди на території сучасної України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. №5. С. 245 – 249.

40. Щербатюк Н.В. Організація митного контролю: європейський досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020. №1. С.387-391.
41. Юрченко В. О. Кримінологічна характеристика запобігання контрабанді в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: спецвипуск*. 2017. Ч. 2. С. 209–212.
42. Яромій І. В. Історико-правове дослідження становлення інституту порушення митних правил в Україні *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 125-129.
43. Aghazadeh A., Ardebili M., Ashouri M., Mahdavisabet M. Organized Smuggling of Goods in the Criminal Law of Iran and Turkey. *Journal of Politics and Law*. 2017. № 10 (5). P. 24-28
44. Andriichenko N., Reznik O., Tkachenko V., Belanuk M., Skliar Y. Smuggling Of Goods As A Strategic Threat To The Economic Security Of European States. *Reice-Revista Electronica De Investigacion En Ciencias Economicas*. 2020. № 8(15). P. 346-357.